

ORGANIZACIJA ZA EVROPSKU BEZBEDNOST I SARADNJU
Misija u Srbiji i Crnoj Gori

Čakorska 1, Beograd, SCG
Tel: +(381) 011 3672-425, 3672-427, Fax: 3672-429

RATNI ZLOCINI PRED DOMACIM SUDOVIMA

PRACENJE SUĐENJA ZA RATNE ZLOCINE I
PODRŠKA DOMACIM SUDOVIMA ZA NJIHOVO
SPROVOĐENJE

ODELJENJE ZA VLADAVINU PRAVA I LJUDSKA
PRAVA

BEOGRAD, OKTOBAR 2003

I. UVOD

II. O PROJEKTU PRACENJA ODABRANIH SUĐENJA

1. Opravdanost i razlozi za pokretanje projekta
2. Strategija OEBS-a za suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima
3. Ciljevi projekta pracenja odabranih suđenja

III. RETROSPEKTIVA SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE SPROVEDENIH U SRBIJI I CRNOJ GORI

IV. PROCENA POTENCIJALNIH SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE U SRBIJI I CRNOJ GORI

1. Uvod
2. Postupci u vezi sa počinjenim ratnim zločinima
3. Potencijalni slučajevi ratnih zločina

V. ANALIZA PRACENIH SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE U SRBIJI

1. Važeci zakoni (domaći i međunarodni)
2. Odabrane međunarodne pravne reference i standardi u vezi sa pravичnim suđenjem
3. Slučaj "Sjeverin"
 - Uvod – kratak istorijski pregled događaja
 - Optužnica
 - Nadležnost i sastav suda
 - Tok postupka
 - Prekrivicni postupak
 - Istraga
 - Sudenje
 - Izricanje presude
 - Uoceni nedostaci u postupku
4. Slučaj "Podujevo"
 - Kratak pregled
 - Kratak opis događaja
 - Tok postupka
 - Postupak pred Okružnim sudom u Prokuplju
 - Prekrivicni postupak
 - Istraga
 - Sudenje
 - Prenos nadležnosti
 - Razdvajanje postupka protiv okrivljenog Demirovica

- Pritvor okrivljenog Cvjetana
- Postupak pred Okružnim sudom u Beogradu
- Uoceni nedostaci u postupku

5. Poređenje dva procena sudenja sa međunarodnim standardima pravicnog sudenja
- Strucan, nezavisan i nepristrasan sud ustanovljen zakonom
 - Pravicna i javna rasprava
 - Jednakost stranaka u postupku
 - Pretpostavka nevinosti
 - Pravo na dovoljno vremena i mogućnosti za pripremu odbrane i na sudenje bez odlaganja
 - Opšta zabrana sudenja u odsustvu
 - Javno izricanje presude
 - Drugi kriterijumi pravicnog sudenja

VI. ZAKLJUCCI I PREPORUKE

1. Pravni i institucionalni okvir
2. Obezbedenje dokaza/zaštita svedoka
3. Regionalna saradnja
4. Saradnja između Tribunala u Hagu i domaćih sudova
5. Komandna odgovornost

VII. ZAVRŠNE NAPOMENE

ZAHVALNICA

RATNI ZLOCINI PRED DOMACIM SUDOVIMA

I Uvod

Od svog osnivanja, marta 2001. godine, Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u Saveznoj Republici Jugoslaviji/Srbiji i Crnoj Gori¹, (u daljem tekstu: Misija) pomaže i savetuje vlasti Srbije i Crne Gore, kao i zainteresovane pojedince, grupe i organizacije² u oblasti vladavine prava. Misija pruža pomoc državnim organima Srbije i Crne Gore u primeni sveobuhvatne zakonodavne regulative u oblastima koje mandat Misije uključuje, kao i u reorganizaciji i obuci pravosudnih organa.

Prioritet Misije za 2003. godinu bio je da pravosude Srbije i Crne Gore osposobi za samostalno sprovođenje sudenja za ratne zlocine. Projekat pracenja sudenja za ratne zlocine finansirala je Ambasada Kraljevine Holandije u Srbiji i Crnoj Gori. Ovaj izveštaj pokriva period od januara do oktobra 2003. godine. Po trenutnim procenama, medutim, pravosude Srbije i Crne Gore još uvek nije spremno da sudenja za ratne zlocine sprovodi u skladu sa opšteprihvacenim standardima. Ukoliko se kapaciteti domaceg pravosuda razvijaju u punoj meri, Srbija i Crna Gora bice spremna da se suoci sa buducim izazovima.

Imajuci to na umu, Misija je definisala strategiju kojom ce ojacati potencijal domacih sudova za sprovođenje sudenja za ratne zlocine i, uporedo s tim, pokrenula Projekat pracenja odabranih sudenja. Misija pozdravlja napore koje Vlada Republike Srbije cini u uspostavljanju Specijalnog suda za ratne zlocine i ohrabruje je u ostvarenju cilja da pocinioci ratnih zlocina budu kažnjeni a pravda zadovoljena za žrtve njihovih zlocina.

Strategija Medunarodnog krivicnog suda za bivšu Jugoslaviju za dovršenje sudenja zasniva se na ocekivanju da domaci sudovi sude onim odgovornima za ratne zlocine koji nece biti izvedeni pred Haški Tribunal. Zbog toga je od najveceg znacaja da se ojacaju domaci sudovi kako bi se okoncala praksa nekažnjavanja i doprinelo procesu pomirenja.

¹ U skladu sa Odlukom 533 Stalnog saveta OEBS-a, ime Misije izmenjeno je u "Misija OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori."

² U skladu sa mandatom Misije određenim Odlukom 401 Stalnog saveta OEBS-a od 11. januara 2001. godine o osnivanju Misije u SRJ.

II O Projektu pracenja odabranih sudenja³

1. Opravdanost i razlozi za pokretanje projekta

Imajuci u vidu cinjenicu da pravosude Republike Srbije ima uporednu nadležnost sa Medunarodnim krivicnim sudom za bivšu Jugoslaviju⁴ (u daljem tekstu: MKSJ ili Haški tribunal) za vodenje postupaka protiv pojedinaca odgovornih za teške povrede medunarodnog humanitarnog prava, odnosno ratne zlocine, kao i najavu Tribunala da svoje istrage namerava da okonca do kraja 2004. godine, sudenja u prvoj instanci do 2008., a postupke po žalbi do 2010. godine, pri cemu ce razmotriti i mogucnost da svoje slucajeve i prikupljene dokaze ustupi odgovarajucim domacim sudovima u regionu, za ocekivati je da se broj sudenja za ratne zlocine pred tim sudovima poveca.

Ustupanje ovih postupaka nacionalnim sudovima bice uspesno samo ako domaci tužiocci budu imali dovoljno volje i sredstava da ih efikasno sprovedu i ako domaci sudovi budu nezavisni i nepristrasni, a njihovo delovanje u skladu sa medunarodnim standardima pravicnog sudenja.

Pošto se pravosudni organi Republike Srbije po prvi put susrecu sa takvim slucajevima, na tim se sudenjima mogu ocekivati brojni problemi.

Nacionalni sudovi bavili su se ratnim zlocinima u više zemalja, ukljucujuci Istocni Timor, Sijera Leone, Belgiju, Bosnu i Hercegovinu, Kanadu, Kosovo (Srbija i Crna Gora) itd. Iskustvo ovih i drugih zemalja u vodenju postupaka protiv ratnih zlocina pokazalo je da sprovođenje politike odgovornosti u cilju izvršenja pravde podrazumeva i niz teškoca i izazova.

Pokazalo se da su istraga i krivicni postupak koji se vode u slucaju ratnih zlocina vrlo komplikovan i težak zadatak. Za to postoji niz razloga. Po pravilu, ti su zlocini pocinjeni pre nekoliko godina i na teritoriji druge države. Cesto je neizvodljivo sprovesti domacu istragu. Mogucnosti da se dokazi prikupe zahtevima za uzajamnu pomoc vrlo su ogranicene. Sadašnji režimi nisu uvek spremni za punu saradnju. Uz to, vlade mogu prepoznati sopstveni interes u davanju pristrasnih informacija o svojim i clanovima opozicije. Zverstva se retko snimaju, a cak i kada takav snimak postoji, nemoguce je dobiti ga na uvid. Do sada su se dokazi o ratnim zlocinima uglavnom temeljili na izjavama svedoka. Takvi svedoci moraju se naci i, pri tom, biti voljni da daju inkriminisući iskaz, što oni nerado cine. Nije retkost da im se preti osvetom i da su zastrašeni. Svedoci se radije odlucuju za anonimno svedocenje, koje ce se, primerice, koristiti u izveštaju nevladinih organizacija poput Amnesty International. Medutim, praksa je Evropskog suda za ljudska prava da se presuda ne može isključivo ili suštinski zasnivati na anonimnim svedocenjima.

Moguce je, takode, da je u interesu svedoka voljnog da dâ iskaz da okrivi suparnicku stranu. S druge strane, i najdobronamerniji svedok možda nije u stanju da obezbedi tacan iskaz i svedok i žrtva zlocina trpe psihološke posledice. Uz vremensku distancu, one umnogome uticu na pamcenje svedoka. Poznata je i cinjenica da kontakti sa drugim žrtvama vremenom zamagljuju granicu između licnog i zajednickog iskustva. Iako su sudovi za ratne zlocine spremni za rad u posebnim uslovima, malo je država koje su uspele da ratne zlocince privedu pravdi.⁵

³ Projekat finansira Ambasada Kraljevine Holandije, Beograd

⁴ Medunarodni krivicni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) osnovan je Rezolucijom 827 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Ova rezolucija je usvojena 25. maja 1993. godine, u vreme teških povreda medunarodnog humanitarnog prava, pocinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991, i kao odgovor na pretnju medunarodnom miru i bezbednosti, koju su ti zlocini predstavljali.

⁵ Izveštaj o proceni potreba Marka Elisa (Mark Ellis), izvršnog direktora Medunarodne advokatske komore za Misiju OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori.

Imajući u vidu da je srpsko pravosuđe već otpočelo sopstvene procese protiv okrivljenih za ratne zločine, važno je da očekivanja budu u srazmeri sa teškoćama sa kojima će se Srbija neizbežno sresti u ostvarenju svog cilja. On, pri tom, nije neostvariv, ali samo ako mu Vlada Srbije bude dugoročno posvećena, a obilni resursi i čvrsta politička volja obezbeđeni. Međunarodna zajednica želi da sazna jesu li domaći sudovi sposobni da ovu vrstu suđenja sprovedu kako treba, uz efikasno krivično gonjenje i zaštitu prava okrivljenih u skladu sa zakonom.⁶

Misija, kao i druge organizacije koje se bave pravnom reformom, moraju dobiti tačne informacije o mogućim problemima i teškoćama. Procenje suđenja za ratne zločine i drugih delikatnih slučajeva važno je i utoliko što daje procenu potreba za budućim aktivnostima kojima će se reforme u domaćem pravosuđu podržati. Ovo bi moglo biti više nego korisno kako za domaće pravosuđe, tako i za međunarodne i domaće organizacije koje se bave pravnim reformama.⁷

2. Strategija OEBS-a za suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima

Da bi podržala uspostavljanje zadovoljavajućih uslova za sprovođenje suđenja za ratne zločine u Srbiji i Crnoj Gori, Misija je razvila strategiju za suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima (u daljem tekstu: Strategija).

Sveobuhvatna strategija Misije predviđa pružanje pomoći i stručnih usluga u izgradnji državnih kapaciteta za sprovođenje suđenja za ratne zločine. Misija uzima u obzir sve aspekte i oblasti kojima se ovaj program mora pozabaviti da bi se suđenja za ratne zločine sprovodila uz sve međunarodno priznate garancije.

Strategija se sastoji od šest koraka koje je neophodno naciniti da bi se uspostavila valjana osnova za suđenja za ratne zločine:

- Procena potreba
- Uspostavljanje pravnog i institucionalnog okvira
- Uspostavljanje jake mreže regionalne saradnje (prikupljanje dokaza, stručne sudskomedicinske usluge, program zaštite svedoka)
- Obrazovanje i obuka
- Javno mnjenje i transparentnost postupka
- Saradnja i razmena informacija sa Haškim Tribunalom

Kako je pravosuđe Republike Srbije već sprovedo nekoliko suđenja za ratne zločine, Misija je uporedo sa primenom Strategije pokrenula i Projekat procenja suđenja za ratne zločine, koji uključuje sledeće:

- Procenje odabranih suđenja u Srbiji tokom devet meseci, od januara do oktobra 2003. godine.
- Pripremu i objavljivanje ovog izveštaja, utemeljenog na zaključcima, sugestijama i preporukama koje su proistekle iz izveštaja o suđenjima do kraja oktobra.
- Posle objavljivanja izveštaja – organizaciju okruglog stola sa predstavnicima domaćeg pravosuđa i relevantnim međunarodnim i domaćim organizacijama, na kojem će biti predstavljeni zaključci, sugestije i preporuke zasnovane na izveštaju, odnosno, iskustvu stečenom pri procenju odabranih procesa.

⁶ Ibid

⁷ Ibid

3. Ciljevi Projekta pracenja odabranih sudenja

Glavni cilj Projekta je da ustanovi jesu li domaci sudovi osposobljeni za adekvatno sprovođenje sudenja za ratne zlocine i da li su domaci zakoni dovoljno dobra osnova za to.

Samo pracenje sudenja trebalo bi da ispuni sledece ciljeve:

Glavni cilj:

Oceniti pravicnog sudenja u smislu uskladenosti sa važećim domacim zakonima i medunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava i pravicno sudenje.

Dopunski ciljevi:

- Upoznati sud, relevantne organe vlasti i širu javnost sa zainteresovanošću medunarodne zajednice za dati proces;
- Doprineti stvaranju atmosfere koja ce podstaci sud da obezbediti punu zaštitu prava odbrane (advokati odbrane širom sveta cesto komentarišu pozitivnu promenu u atmosferi suda i pogodnosti koje bi odbrana uživala kao rezultat prisustva medunarodnih posmatraca);
- Dobiti informacije o sprovođenju sudenja, prirodi optužnice i zakonima po kojima se okrivljenom sudi;
- Obezbediti moralnu podršku okrivljenima, žrtvama i svedocima i/ili njihovim porodicama;
- Prikupiti više informacija o politickim i pravnim okolnostima koje su dovele do sudenja.

III Retrospektiva sudjenja za ratne zlocine sprovedenih u Srbiji i Crnoj Gori

U sledecem poglavlju bice pobrojana sudjenja za ratne zlocine koja su do sada sprovedena pred sudovima Srbije i Crne Gore, uz osnovne informacije o tim slucajevima. Spominjemo ih da bi citalac dobio jasniju sliku o tome da li postoji volja da se takvi procesi odvijaju pred domacim pravosudnim organima i zarad poredenja broja sprovedenih sudjenja i pocinjenih ratnih zlocina, koja se navode u narednom poglavlju.

1. Slucaj “Žuta osa”

Prvi slucaj ratnih zlocina u Srbiji bilo je sudenje braci Dušanu i Vojinu Vuckovicu, 1996. godine. Oni su okrivljeni za ratne zlocine protiv civila, koje su pocinili kao pripadnici paravojne formacije “Žuta osa” u Bosni. Duško, ciji je nadimak Repic, okrivljen je za zlocine protiv civila, silovanje i pljacku, a Vojin, poznatiji kao Žuca, okrivljen je za lažno predstavljanje i nedozvoljeno posedovanje oružja i eksploziva.

Sudjenje braci Vuckovic održano je jula 1996. godine, pred Okružnim sudom u Šapcu. Nakon žalbe, dve godine kasnije, Vrhovni sud Srbije je osudio Duška Vuckovica na deset godina zatvora zbog ratnog zlocina protiv civilnog stanovništva i silovanja. Pre presude, sud je utvrdio da nema razloga za sumnju da je Repic ubio 17 i ranio 20 Muslimana krajem juna 1992. godine, u Domu kulture u Celopeku, u blizini Zvornika i da je silovao Husniju Coric. Vrhovni sud osudio je Vojina Vuckovica na cetiri meseca zatvora zbog nedozvoljenog posedovanja vatrenog oružja, municije i eksploziva.

2. Slucaj “Štrpci”

Viši sud u Bjelom Polju, u Crnoj Gori, osudio je 9. septembra 2002. godine Nebojšu Ranisavljevicu na 15 godina zatvora zbog “ratnog zlocina protiv civilnog stanovništva” (clan 142 Krivicnog zakona Savezne Republike Jugoslavije). Prema optužnici, Ranisavljevic je bio jedan od dvadesetak pripadnika paravojne formacije pod komandom Milana Lukica (kome Okružni sud u Beogradu sudi u odsustvu u slucaju “Sjeverin”, a za kojim je izdata i poternica zbog optužnice Haškog tribunala), koji su na železnickoj stanici u Štrpcima (BiH), na pruzi Beograd-Bar, iz voza oteli, a potom i ubili 20 civila (19 Muslimana i jednog Hrvata).

3. Slucaj “Ivan Nikolic”

Prvo sudenje za ratni zlocin u vezi sa ratom na Kosovu, 1999. godine, domaci pravosudni organi organizovali su u slucaju Ivana Nikolica, bivšeg pripadnika Jugoslovenske Narodne Armije (JNA). Sudenje je održano u Prokuplju, tokom 2001. i 2002. godine. Nikolic je prvobitno okrivljen za ubistvo (dvojice albanskih civila u Podujevu, na Kosovu, 24. maja 1999. godine), ali je optužnica izmenjena, tako da se Nikolicu sudilo za ratni zlocin protiv civilnog stanovništva. Osuden je na osam godina zatvora.

4. Slucaj “Kapetan Petrovic i ostali”

Krajem 2002. godine, Vojni sud u Nišu proglasio je kapetana Dragišu Popovica i dvojicu rezervista, Nenada Stamenkovica i Tomicu Jovica, krivim za ubistvo dvoje albanskih civila na Kosovu, 28. marta 1999. godine. Dragiša Petrovic osuden je na cetiri godine i 10 meseci zatvora, dok su Nenad Stamenkovic i Tomica Jovic osudeni na zatvorske kazne od po cetiri i po godine. Vrhovni vojni sud

doneo je odluku da se sudski postupak ponovi. Vojni sud u Nišu, međutim, osudio je Popovica, Stamenkovica i Jovica na gotovo iste zatvorske kazne.

5. Slučaj »Pukovnik Mancic i ostali«

U optužnici od 19. jula 2002. godine, vojni tužilac optužio je potpukovnika Vojske Jugoslavije Zlatana Mancica i kapetana Radeta Radojevica za podsticanje ubistva, a vojnike Danila Tešica i Mišela Seregija kao saucesnike. Mancic je okrivljen i za zloupotrebu službenog položaja u dužem vremenskom periodu i za ubistvo civila albanske nacionalnosti i spaljivanje njihovih tela na Kosovu, 1999. godine.

Vrhovni vojni sud osudio je Mancica na zatvorsku kaznu u trajanju od 14 godina, Radojevica na devet godina, Tešica na sedam, a Seregija na pet godina zatvora.

6. Slučaj »Orahovac«

Dvojica okrivljenih, Petkovic Boban i Simic Đorde, pripadnici rezervne policijske jedinice Republike Srbije, ubili su 9. maja 1999. godine, u Orahovcu, na Kosovu, tri Albanca – Ismaila Durgutija, Sezaira Miftarija i Sefkiju Miftarija.

Sudenje je pocelo juna 2000. godine, a dvojica okrivljenih su, prema prvoj optužnici, bili odgovorni samo za »obicno« ubistvo, a ne i ratni zlocin. Optužnica je dva puta menjana da bi Petkovic i Simic konacno bili okrivljeni za »ratni zlocin protiv civila«.

Po prvoj presudi Okružnog suda u Požarevcu, obojici okrivljenih izrecene su kazne zatvora. (Petkovic je osuđen na četiri godine i deset meseci, a Simic na godinu dana zatvora). Vrhovni sud Srbije poništio je presudu, i postupak je obnovljen.

Na novom sudenju, Okružni sud u Požarevcu izrekao je prvookrivljenom Petkovicu kaznu zatvora od pet godina, dok je drugookrivljeni Simic Đorde oslobođen.

7. Slučaj »Sjeverin«

Tužilac Okružnog suda u Beogradu podigao je optužnicu protiv

- Lukic Milana, starog 36 godina, iz Višegrada, u Bosni i Hercegovini
- Krsmanovic Olivera, starog 40 godina, iz Višegrada, u Bosni i Hercegovini
- Dragicevic Dragutina, starog 35 godina, iz Srebrenice, u Bosni i Hercegovini
- Ševic Đorda, starog 31 godinu, iz Rume, u SRJ,

zbog krivcnog dela ratnog zlocina protiv civila, u skladu sa clanom 142 Krivcnog zakona SRJ. Gore navedeni su okrivljeni za navodno ucešce u otmici i ubistvu 17 Muslimana iz Sjeverina, u opštini Priboj, u SRJ, 22. oktobra 1992. godine.

8. Slučaj »Podujevo«

Tužilac Okružnog suda u Prokuplju podigao je optužnicu protiv

- Cvjetan Saše, starog 27 godina, iz Novog Sada, u Vojvodini i

- Demirovic Dejana iz Beške, u Vojvodini

zbog krivičnih dela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142 Krivičnog zakona SRJ, krađe, u skladu sa Krivičnim zakonom Republike Srbije (samo Cvjetan) i nedozvoljenog posedovanja vatrenog oružja, u skladu sa članom 33, st. 1, Krivičnog zakona Republike Srbije (samo Cvjetan).

Tužilac je gore navedena lica optužio za učešće u ubistvu četvero identifikovanih i nekoliko neidentifikovanih civila albanske nacionalnosti u Podujevu, na Kosovu, 28. marta 1999. godine, tokom NATO bombardovanja. Pored toga, Saša Cvjetan okrivljen je i za krađu i nedozvoljeno posedovanje vatrenog oružja.

Vrhovni sud Srbije doneo je rešenje 27. novembra 2002. godine, kojim se Okružni sud u Beogradu proglašava nadležnim za suđenje Cvjetan Saši i Demirovic Dejanu.

Odluka je doneta na zahtev vršioca dužnosti javnog tužioca u Prokuplju, koji u svom zahtevu tvrdi da je prenos teritorijalne jurisdikcije neophodan za neometano ispitivanje svedoka albanske nacionalnosti.

U svom obrazloženju Vrhovni sud Srbije prihvata razloge vršioca dužnosti javnog tužioca u Prokuplju za takav zahtev i, prema članu 36, st. 1 Zakonika o krivičnom postupku, utvrđuje nadležnost Okružnog suda u Beogradu.

9. Slučaj »Ovcara«

Novembra 1991. godine, srpske snage su iz bolnice u Vukovaru, u Hrvatskoj, izvele oko 260 zarobljenika nesrpske nacionalnosti.

U optužnici iz 1995. godine, tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju optužuje Mileta Mrkšića, Miroslava Radica i Veselina Šljivancanina (koji su poznati i kao »Vukovarska trojka«) kao osobe odgovorne za masovo ubistvo oko 260 zarobljenika nesrpske nacionalnosti, koji su izvedeni iz vukovarske bolnice 20. novembra 1991. godine, i ubijeni na poljoprivrednom dobru Ovcara. Okrivljeni za gore navedena dela snose individualnu i/ili komandnu krivičnu odgovornost.

Pravosuđe u Srbiji, u saradnji sa MKSJ je počelo postupak protiv neposrednih izvršilaca zločina.

Okružni tužilac Novog Sada podneo je 5. juna 2003. godine zahtev da se šest osoba stavi pod istragu zbog krivičnog dela »zločina protiv ratnih zarobljenika«, u skladu sa članom 144, Osnovnog krivičnog zakona Srbije i Crne Gore.

Istraga protiv navedenih šest neposrednih pocinilaca zločina počela je u novosadskom Okružnom sudu 6. juna 2003. godine, pri čemu je zahtev za istragom bio zasnovan na pojedinačnoj odgovornosti.

Slučaj »Ovcara« je i dalje u istražnoj fazi, tako da optužnica još uvek nije podignuta. Ipak, ovaj slučaj će biti prosleđen Sudskom vecu za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, koje je predviđeno novim Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa u gonjenju pocinilaca ratnih zločina.

U Srbiji se trenutno sprovode tri suđenja za ratne zločine – slučajevi »Sjeverin«, »Podujevo« i »Ovcara«. Dva (»Sjeverin« i »Podujevo«) se odvijaju pred Okružnim sudom u Beogradu, dok je slučaj »Ovcara« u nadležnosti novosadskog Okružnog suda.

Pocinioci su okrivljeni za krivicna dela »ratnih zlocina protiv civilnog stanovništva«, prema clanu 142 (»Sjeverin« i »Podujevo«) i »ratnih zlocina protiv ratnih zarobljenika« (»Ovcara«), prema clanu 144 Osnovnog krivicnog zakona Srbije i Crne Gore.

Tokom projekta pracenja odabranih sudenja, posmatraci Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) pratili su slucajeve »Sjeverin« i »Podujevo«.

IV Procena potencijalnih sudenja za ratne zlocine u Srbiji i Crnoj Gori

1. Uvod

U okviru Projekta Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, njeni posmatraci su maja 2003. godine pripremili preliminarnu procenu buducih sudenja za ratne zlocine u Srbiji i Crnoj Gori. Cilj te procene bio je da odredi broj i prirodu slucajeva ratnih zlocina kojima ce se baviti domaci sudovi, kao i da da odgovore na sledeca pitanja:

1. Broj slucajeva ratnih zlocina pred civilnim ili vojnim sudovima u Srbiji i Crnoj Gori (slucajevi koji su u proceduri ili su okoncani)?
2. Planovi za jacanje sposobnosti sudova i tužilaca da vode sudenja za ratne zlocine?
3. Broj istraga sprovedenih u vezi sa pocinjenim ratnim zlocinima?
4. Broj potencijalnih sudenja za ratne zlocine koji bi bilo moguće sprovesti u Srbiji i Crnoj Gori (registrovani ratni zlocini)?
5. Koji su prioriteti srpskog i crnogorskog pravosuda u procesuiranju slucajeva ratnih zlocina (t.j. koji ce slucajevi imati prioritet – Kosovo (Srbi ili Albanci), Bosna i Hercegovina ili Hrvatska)?

Da bi dobili ove informacije, posmatraci su se obratili relevantnim vladinim i pravosudnim organima (Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Okružno tužilaštvo, Ministarstvo odbrane, Vrhovni vojni sud), domacim i medunarodnim organizacijama (Fond za humanitarno pravo, *Human Rights Watch*, *Amnesty International*, Helsinški komitet).

Kontaktirali su i svoje kolege u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj da bi utvrdili prioritete pravosudnih organa u susednim zemljama (npr. Bosna i Hercegovina, Hrvatska) u procesuiranju ratnih zlocina koji se ticu gradana Srbije i Crne Gore (ne samo u smislu potencijalnih okrivljenih lica, vec i potencijalnih zrtava, svedoka, dokaza, itd.).

Jedini odgovor dobijen od državnih organa bilo je pismo Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva odbrane Srbije i Crne Gore.

Informacije su prikupljane i iz medija (izjave visokih zvanicnika i vladinih tela, tekstovi o tekucim sudenjima za ratne zlocine, izjave predstavnika najcenjenijih nevladinih organizacija, itd.).

Neke informacije dobijene su i na sastancima sa republickim tuziocem, predstavnicima Ministarstva pravde i drugim visokim zvanicnicima.

Kao izvor informacija korišćene su i sledece publikacije:

- »Primena pravila medunarodnog humanitarnog prava – Vojska Jugoslavije i Kosovo 1998-1999«, Ivan Markovic
- »Po naredenju – ratni zlocini na Kosovu«, (*Under Orders – War crimes in Kosovo*), *Human Rights Watch*
- Izveštaj Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju: Ljudska prava na Kosovu: »Kako videno, tako ispricano«, oktobar 1998 – oktobar 1999. (OSCE Report: Human Rights in Kosovo: »As seen as told«, October 1998 – October 1999.)
- »Pod lupom«, Fond za humanitarno pravo

2. Postupci u vezi sa pocinjenim ratnim zlocinima

U svom pismu od 12. maja 2003. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova kaže: »Policija istražuje nekoliko događaja koji su se odigrali na teritoriji bivše Jugoslavije, a koji za posledice imaju krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava.«

Ministarstvo sprovodi istrage u vezi sa postojanjem masovnih grobnica u Batajnici, Petrovom Selu i Perucici i slučajem »Hladnjaca«. Pokrenuta je i istraga u vezi sa događajem u Suvoj Reci, javnosti poznatijem kao »slučaj Beriša«, kao i o događajima u Vukovaru, u Hrvatskoj – slučajevi »Ovcar« i »Lovac«.

Ministarstvo je Okružnom tužiocu u Negotinu dostavilo i dosije o ubistvu brace Argona, Jilija i Mehmeda Biticija, americkih državljanina albanskog porekla. Istraga u vezi sa ovim ubistvima i dalje je u toku pred negotinskim sudom.⁸

Pored toga, ministarstvo je dostavilo i dosjee o nekoliko stotina krivičnih dela terorizma, pocinjenih na Kosovu između 1998. i 1999. godine. Do sada je ovo ministarstvo tužilaštvu Haškog tribunala dostavilo osam dosjeya, potkrepljenih sa više od 10.000 stranica dokumenata koji sadrže dokaze i izjave svedoka. Ovi predmetni spisi obuhvataju 125 pripadnika Oslobođilacke vojske Kosova (OVK), uglavnom oficira, koji su osumnjiceni da su pocinili ratne zlocine – genocid, zlocine protiv čovečnosti, teške povrede Ženevske konvencije iz 1949., itd. Dokumentacija sadrži i informacije o oko 114 ubistava, 120 otmica, 120 imovinskih prekršaja, 457 slučajeva uništenja i pljackanja sakralnih objekata, kao i informacije o nasilnom proterivanju 237.151 osoba s Kosova.

Zaključak je da se Ministarstvo unutrašnjih poslova do sada uglavnom bavilo ratnim zlocincima koje su pocinili pripadnici OVK. Kako se čini, policija je ispitala svega nekolicinu ratnih zlocina druge vrste (onih koje su pocinili pripadnici srpske policije i snaga bezbednosti), uglavnom zbog toga što je javnost upoznata sa tim slučajevima, te je policija morala da sprovede istragu.

Izvori informacija o postupku protiv odgovornih za ratne zlocine u okviru Vojske Jugoslavije bili su dopis Ministarstva odbrane Srbije i Crne Gore od 30. juna 2003. godine i vojna publikacija, »Primena pravila međunarodnog humanitarnog prava – Vojska Jugoslavije i Kosovo 1998-1999«, Ivana Markovica.

Prema navedenim izvorima, vojni tužilac i vojna policija pokrenuli su krivični postupak protiv 304 lica zbog krivičnih dela pocinjenih na Kosovu od 1. marta 1998. godine do 26. juna 1999. godine, a u kojima je bilo elemenata kršenja humanitarnog prava.

Od te 304 osobe, krivični postupak pokrenut je protiv 267 lica zbog imovinskih prekršaja, a njih trideset osmoro osumnjiceno je za krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava, života i tela, dostojanstva i morala. Od tih 38 lica, protiv četvoro je pokrenuta istraga zbog krivičnih dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava, protiv 26 zbog krivičnih dela ubistva i protiv osmoro zbog krivičnih dela silovanja.

Istraga protiv dvoje osumnjiceni je prekinuta, dok su istragu protiv 12 lica preuzeli civilni sudovi.⁹ Istraga je u toku protiv tri osobe, a protiv dvadeset i jedne je podignuta optužnica.

⁸ Posmatraci OEBS-a uputili su pismo predsedniku Okružnog suda u Negotinu, tražeci informacije u vezi sa ovim procesom i mogućnošću da se on prati, ali odgovor još uvek nije stigao.

⁹ Posmatraci su se pismenim putem obratili predsednicima civilnih (okružnih) sudova koji su preuzeli ove vojne slučajeve da bi mogli da ih prate i dobiju informacije o njima, kao i mogućnost procenja tih sudjenja. Od osam okružnih sudova pet je odgovorilo na pismo. U samo dva slučaja optužnica se odnosila na ratne zlocine, dok su ostale podignute zbog ubistva ili silovanja. U dva slučaja se odustalo od optužbi, jedno lice je osuđeno na osam godina zatvora, jedno oslobođeno, a ostala sudjenja su u toku.

3. Potencijalni slucajevi ratnih zlocina

Okvirno utvrđivanje broja potencijalnih ratnih zlocina koji bi mogli, odnosno, trebalo da budu procesuirani u Srbiji i Crnoj Gori glavni je cilj ove preliminarne procene. Medutim, gotovo je nemoguće utvrditi tacan broj pocinjenih ratnih zlocina, kao ni tacan broj potencijalnih procesa. Stoga se spominju samo najvažniji ratni zlocini, koji su za posledicu imali masovno stradanje civilnog stanovništva.

U periodu od gotovo deset godina (1991.-1999.), ratni zlocini cinjeni su kako u okviru granica Srbije i Crne Gore (Savezne Republike Jugoslavije), tako i van njih.

U Priboju, sandžackom gradu u kome živi veliki broj Muslimana, razlicite vojne i paravojne grupacije iz Srbije i Bosne bile su stalno prisutne. Postoje dokazi o masovnim ubistvima i nestancima, narocito tokom 1992. i 1993. godine. Pored po zlu cuvenih slucajeva »Sjeverin« i »Štrpci«, Helsinški komitet prijavljivao je u nekoliko navrata otmice i ubistva sandžackih Muslimana. Svega nekolicina pocinilaca je optužena ili izvedena pred sud.

Vojska Jugoslavije (VJ) i srpske snage bezbednosti bile su prisutne pored Kosova i u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj tokom sukoba i postoje indicije da su neki još uvek aktivni oficiri bili umešani u najveće ratne zlocine. Tribunal u Hagu vec je pokrenuo postupak protiv nekih visokih oficira zbog spomenutih zlocina i sudenja su u toku. Niži oficiri i neposredni pocinioci koji su i dalje na slobodi, trebalo bi da se nadu pred domacim sudovima.

Human Rights Watch (HRW) izdao je knjigu »Po naredenju – Ratni zlocini na Kosovu« (Under Orders – War Crimes in Kosovo), koja sadrži izveštaje o torturi, ubistvima, silovanjima, nasilnim progonima i drugim ratnim zlocinima koje su snage srpske i jugoslovenske vlade pocinile protiv kosovskih Albanaca od 24. marta do 12. juna 1999, tokom NATO bombardovanja.

Tri poglavlja knjige dokumentuju i prestupe albanskih pobunjenika okupljenih u OVK, koji su kidnapovali i ubijali civile i tokom rata i pošto je on bio okoncan, a sadrže i kritike upucene Sevrnoatlantskoj alijansi, koja nije uspela da minimizira ljudske žrtve tokom bombardovanja Jugoslavije.

Prema recima autora, ova knjiga nastoji da dâ pouzdan prikaz užasnih događaja koji su se odigrali, u nadi da ce pocinioci biti izvedeni pred sud.

Kao rezultat sopstvenog istraživanja, HRW je dokumentovao 3.453 ubistava koje su pocinile srpske ili jugoslovenske snage bezbednosti, ali taj je broj sigurno manji od konacnog.

Od jula 2001, MKSJ je ekshumirao gotovo 4.300 tela, za koja se veruje da su žrtve nezakonitog ubijanja od strane srpskih i jugoslovenskih snaga na Kosovu.

Veoma je važno napomenuti da postoje nepobitni dokazi da su grobnice skrnavljene i da je srpska i jugoslovenska vojska premeštala tela, što su vlasti u Srbiji posle smene Miloševica i potvrdile, leta 2001. godine. HRW je dokumentovao pokušaje da se sakriju ili unište tela u Trnji (Terrnje), Đakovici/Gjakova, Izbicama/Izbice, Rezali/Rezalle, Velikoj Kruši i Maloj Kruši/Krushe e Madhe i Krushee Vogel, Suvoj Reci, Slovinju, Pokleku, Kotlini/Kotline i Pustom Selu/Pastasel.

Pored toga, prema podacima Medunarodnog komiteta Crvenog krsta, 3.525 osoba, ukljucujuci i lokalne Srbe, nestalo je u sukobima.

Izveštaj OEBS-a: Ljudska prava na Kosovu: »Kako videno tako ispricano«, od oktobra 1998. do oktobra 1999. godine, analizira prirodu širokog spektra kršenja ljudskih prava i povreda

humanitarnog prava počinjenih na Kosovu u periodu koji ovaj izveštaj pokriva. Izveštaj, koji je pripremio stručni tim, pokazuje da su na obe strane činjena masovna i nasumična ubistva civila.

Prema ova dva izvora, teški ratni zločini, koji su za posledicu imali masovna ubistva civila, vršeni su u gotovo svim kosovskih opštinama. Ovde su navedeni samo najteži od njih, koji su detaljno opisani u knjizi HRW-a. Tri masovna ubistva civila u Izbici, Pokleku i rudniku Šavarina u drenickoj oblasti, u opštinama Glogovac/Gllogofc i Srbica/Skenderaj; dva masovna ubistva u opštini Đakovica/Gjakove, u selima Cerim i Meja; dva masovna ubistva u selima Slovinje/Sillovi i Malo Ribare u lipjlanskoj opštini; jedno u Pustom Selu/Pastasel, u opštini Orahovac/Rrahovec; tri masovna ubistva u opštini Pec/Peja, u selima Cuška/Qyshk, Zahac/Zahaq i Ljubinec; najmanje četiri masovna ubistva na putu Prizren – Đakovica, u orahovackoj i prizrenskoj opštini; dva u opštini Suva Reka/Suhareke i jedno u opštini Vucitrn/Vushtrri.

Sva ova ubistva i masakri iziskuju posebnu istragu i sudski postupak. Takva bi sudjenja trebalo održati pred sudovima Srbije i Crne Gore, jer su vecina potencijalnih počinilaca bivši ili još uvek aktivni pripadnici snaga bezbednosti Republike Srbije.

Tri poglavlja knjige koju je objavio HRW dokumentuju nasilje albanskih pobunjenika okupljenih u Oslobođilackoj vojsci Kosova (OVK), koju su kidnapovali i ubijali civile za vreme i posle rata na Kosovu. Više od hiljadu Srba i Roma ubijeno je ili nestalo od 12. juna 1999. godine. Moguce je da su i bande kriminalaca i osvetoljubivi pojedinci bili umešani u neke od posleratnih incidenata. Ipak, jasno je da su pripadnici OVK odgovorni za mnoge od tih zločina. Tim krivicnim delima trebalo bi da se bave sudovi na Kosovu. Vecina počinilaca i dalje živi na Kosovu, a kosovski sudovi, sa svojim međunarodnim sudijama i policijom pod vodstvom Ujedinjenih nacija, trebalo bi da budu u stanju da istrage i sudjenja sprovedu kako valja.

Pored navedenih zločina, izveštaj OEBS-a, Ljudska prava na Kosovu »Kako videno, tako ispricano«, od oktobra 1998. do oktobra 1999., sadrži podatke o ubistvima kosovskih Albanaca, za koja su odgovorne srpske snage bezbednosti, kao i o ubistvima koja su počinili pripadnici OVK, koji su likvidirali kako Srbe, tako i Albance koje su smatrali saradnicima ili simpatizerima srpskih vlasti.

Vecina zločina navedenih u izveštaju OEBS-a, koji su počinjeni od marta do oktobra 1999. godine, registrovao je i HRW, tako da se ovde spominju samo neka od registrovanih ubistava koje su počinile srpske snage bezbednosti od oktobra 1998. to marta 1999., ali ne i ona za koja je odgovorna OVK.

Masovno ubistvo u Racku/Recak u opštini Štimlje/Shtime, koje se dogodilo 15. januara 1999. godine, kada je ubijeno 45 kosovskih Albanaca, zajedno sa još dva incidenta zabeležena krajem januara u dakovackim selima Rogovu/Rogove i Rakovini/Rakovine najveća su masovna ubistva koja su se dogodila do proleca 1999. godine.

Događaji u Racku i cinjenice koje je potvrdila Verifikaciona misija OEBS-a ukazuju na to da su snage bezbednosti SRJ sprovodile neovlašćena hapšenja, ubistva bez sudjenja i sakatile nenaoružane civile.

Masovna i nasumična ubistva bila su gotovo uobicajena širom Kosova od samog pocetka bombardovanja Jugoslavije u noci između 24. i 25. marta 1999. godine. U gotovo svakoj opštini događali su se najužasniji zločini. Tokom nasilnog progona, muškarci albanske nacionalnosti bili bi okupljeni na jednom mestu i tu pobijeni.

V Analiza pracenih sudenja za ratne zlocine u Srbiji

U periodu od devet meseci – od januara do oktobra 2003. godine - posmatraci OEBS-a pratili su dva sudenja za ratne zlocine koja su se odvijala pred sudovima Republike Srbije. Zakljucci, sugestije i preporuke ovog konacnog izveštaja utemeljeni su zapažanjima posmatraca, prikupljenim informacijama i dragocenom iskustvu stecenom tokom ta dva sudenja.

Zarad koninuiteta i redovnog izveštavanja, posmatraci su podnosili preliminarne izveštaje posle svakog glavnog pretresa tokom realizacije projekta. Ti su izveštaji smatrani poverljivima i dostavljani su Tribunalu u Hagu i nekim ambasadama.

Da bi konacan izveštaj bio dobro strukturiran, a suštinska analiza pracenih sudenja jasnija, sledece poglavlje podeljeno je na pet potpoglavlja.

Prvo potpoglavlje zadrži važece zakone koji su primenjivani na pracenim sudenjima.

Drugo potpoglavlje sadrži relevantne odredbe domaceg i medunarodnog prava, kao i standarde koji se odnose na pravicno sudenje.

Trece i cetvrto potpoglavlje daju presek i pojedinacnu analizu svakog procesa, uz kriticki osvrt.

Peto potpoglavlje pretstavlja ukupnu analizu pravosudnog sistema Republike Srbije u smislu kapaciteta za sprovođenje sudenja za ratne zlocine.

I u preliminarnim i u konacnom izveštaju akcenat je na proceduralnom aspektu sudenja i njihovoj uskladenosti sa odredbama relevantnih domacih zakona i priznatim medunarodnim standardima koji se odnose na pravicno sudenje. Kvalitet dokaza iznetih u postupku nije analiziran.

1. Važeci zakoni (domaci i medunarodni)

Domaci

- *Ustav Republike Srbije* (Službeni glasnik broj 1/1990). Clanovi 15, 16, 22, 23 i 24 Ustava sadrže odredbe u vezi sa pravicnim sudenjem.
- *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina* (Službeni list SRJ broj 11 od 27. februara 2002. godine).

Clanovi 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 i 22 bave se standardima pravicnog sudenja i pravima koja oni ukljucuju.

- *Zakonik o krivicnom postupku* (Službeni list SRJ broj 70/2001 i 68/2002), koji je stupio na snagu 28. marta 2002. godine.

Zakonik o krivicnom postupku definiše pravila kojima se garantuje da nevinna osoba nece biti osudena, dok ce pociniocu biti propisana kazna u skladu sa odredbama Krivicnog zakona i u zakonski sprovedenom postupku.

Ovaj zakon pocinje predstavljanjem osnovnih principa pravicnog sudenja. Zatim razraduje nadležnost sudova, odredbe u vezi sa dokaznim postupkom i faze sudenja preko prekrivicnog postupka, istrage, glavnog pretresa i žalbenog postupka.¹⁰

- *Krivicni zakon SRJ* (sada *Osnovni krivicni zakon*) (Službeni list SFRJ br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 54/90; Službeni list SRJ br. 35/92, 16/93, 37/93, 24/94 i 61/2001; Službeni glasnik Republike Srbije br. 39/2003).

¹⁰ Dat je samo kratak pregled Zakonika o krivicnom postupku, bez navodenja svakog poglavlja.

Glava 16 Krivičnog zakona sadrži krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava. Navodi optužnice u oba procesa odnosili su se na ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz člana 142, st. 1 koji predviđa da svako ko kršeci pravila međunarodnog prava za vreme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, necovečna postupanja, biološki, medicinski ili drugi naučni eksperimenti, nanošenje velikih patnji ili povreda telesnog integriteta ili zdravlja; raseljavanje ili preseljavanje ili prisilno odnarođnjavanje ili prevodenje na drugu veru; prisiljavanje na prostituciju ili silovanje; primenjivanje mera zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje protivzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protivzakonita zatvaranja, lišavanje prava na pravilno i nepristrasno suđenje; prisiljavanje na službu u oružanim snagama neprijateljske sile ili u njenoj obaveštajnoj službi ili administraciji; prisiljavanje na prinudni rad, izgladnjavanje stanovništva, konfiskovanje imovine, pljackanje imovine stanovništva, protivzakonito ili samovoljno uništavanje ili prisvajanje u velikim razmerama imovine koje nije opravdano vojnim potrebama, uzimanje nezakonite i nesrazmerno velike kontribucije i rekvizicije, smanjenje vrednosti domaceg novca ili protivzakonito izdavanje novca, ili ko izvrši neko od navedenih dela, kaznice se zatvorom najmanje pet godina ili zatvorom od cetrdeset¹¹ godina.

Medunarodni

- Konvencija (IV) u vezi sa Zaštitom civila u vreme rata od 12. avgusta 1949. godine i Drugi dopunski Protokol Ženevskim konvencijama koji se odnosi na zaštitu žrtava ne-medunarodnih oružanih sukoba od 8. juna 1977.

2. Odabrane medunarodne pravne reference i standardi u vezi sa pravicnim sudenjem

Clan 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima

1.Svako, tokom odlucivanja o njegovim gradanskim pravima i obavezama ili o krivicnoj ooptužbi protiv njega, ima pravo na pravicnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izrice javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s celog ili s dela sudenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.

2.Svako ko je optužen za krivicno delo smatra se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.

3.Svako ko je optužen za krivicno delo ima sledeca minimalna prava:

- a)da u najkracem mogucem roku, podrobno i na jeziku koji razume, bude obavesthen o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega;
- b)da ima dovoljno vremena i mogucnosti za pripremanje odbrane;
- c)da se brani licno ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoc, da ovu pomoc dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju;
- d)da ispituje svedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoce protiv njega;
- e)da dobije besplatnu pomoc prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu;

¹¹ Princip obavezne primene blažeg krivičnog zakona regulisan je članom 4 Osnovnog krivičnog zakona: "Zakon koji je bio na snazi u vreme kada je krivično delo pocinjeno bice primenjen na osobu koja je krivično delo pocinila. Ako je zakon menjan jenom ili više puta pošto je krivično delo pocinjeno, primenjuje se zakon koji je blaži u odnosu na pocinioca." St. 2 je primenjiv jer je prema amandmanima na Krivični zakon iz 1993. godine, predviđena kazna za ratni zločin protiv civilia 20 godina zatvora.

Clan 14 Medunarodnog pakta o gradanskim i politickim pravima:

1.Svi su pred sudovima jednaki. Svako ima pravo da njegova stvar bude pravicno i javno saslušana od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog suda, ustanovljenog zakonom, koji ce odlucivati bilo o osnovanosti ma kakve optužbe krivicno-pravne prirode uperene protiv njega, bilo u sporovima o njegovim pravima i obavezama gradanske prirode. Štampa i javnost mogu se iskljuciti u toku celog ili jednog dela sudenja, bilo u interesu morala, javnog poretka ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, bilo kada interesi privatnog života strana u sporu to zahtevaju, ili pak ako sud to smatra apsolutno neophodnim, kada bi zbog posebnih okolnosti slucaja javnost škodila interesima pravde. Medutim, svaka presuda doneta u krivicnim ili gradanskim stvarima bice javna, sem ako interes maloletnika zahteva da bude drugacije, ili ako se postupak tice bracnih sporova ili starateljstva dece.

2.Svako ko je optužen za krivicno delo ima pravo da se smatra nevinim sve dok se njegova krivica na osnovu zakona ne dokaže.

3.Svako ko je optužen za krivicno delo ima potpuno jednako pravo bar na sledeca jemstva:

a)da bude u najkracem roku, podrobno i na jeziku koji razume, obavešten o prirodi i razlozima optužbe protiv njega;

b)da ima dovoljno vremena i mogucnosti na raspolaganju za pripremu svoje odbrane i za opštenje sa braniocem po svom izboru;

c)da mu bude sudeno bez nepotrebnog odugovlacenja;

d)da bude prisutan na sudenju i da se brani sam ili uz pomoc pravnog zastupnika po svom izboru, ako nema pravnog zastupnika, da bude upoznat o svom pravu da ga ima i, kad god to interes pravde zahteva, da mu se postavi branilac po zvanicnoj dužnosti, bez placanja troškova ako nema dovoljno sredstava da ga plati;

e)da ispituje ili postigne da se ispituju svedoci optužbe i da postigne da pristupe sudu i budu saslušani svedoci u njegovu korist pod istim uslovima kao i svedoci optužbe;

f)da dobije besplatnu pomoc tumaca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudenju;

g)da ne bude primoran da svedoci protiv samoga sebe ili da prizna krivicu.

4.U postupku s maloletnicima vodice se racuna o njihovom uzrastu i o interesu koji predstavlja njihovo prevaspitavanje.

5.Svako ko je oglašen krivim za neko krivicno delo ima pravo da njegovu krivicu i osudu razmotri viši sud u skladu sa zakonom.

6.Kada se konacna krivicna presuda docnije poništi ili kada je dato pomilovanje zbog toga što nove ili novootkrivene cinjenice pokazuju da je došlo do sudske zablude, lice koje je izdržalo kaznu na osnovu te presude bice obešteceno u skladu sa zakonom, ako se ne dokaže da se neotkrivanje na vreme nepoznate cinjenice u celini, ili delimicno, ima njemu pripisati.

7.Niko ne može biti krivicno odgovoran ili kažnjen zbog dela za koje je vec bio oslobođen ili osučen konacnom presudom u skladu sa zakonom i krivicnim postupkom svake zemlje.

Medunarodni standardi koji regulišu pravicno sudenje:¹²

1.Strucan, nezavisan i nepristrasan sud osnovan u skladu sa zakonom;

2.Pravicna i javna rasprava;

3.Javno izricanje presude;

4.Jednakost svih pred sudovima;

¹² Videti Glavu VIII (Pracenje sudenja) Prirucnik za pracenje ljudskih prava, Norveški institut za ljudska prava; Prirucnik za pracenje sudenja, Medunarodna komisija sudija porotnika; Prirucnik za pravicno sudenje, *Amnesty International*.

5. Pretpostavka nevinosti;
6. Adekvatno obaveštavanje okrivljenog o optužnici u najkracem roku i na jeziku koji razume;
7. Adekvatno vreme i uslovi za pripremu odbrane i komunikaciju sa advokatom po izboru;
8. Pravo na sudenje bez nepotrebnog odlaganja;
9. Opšta zabrana sudjenja u odsustvu;
10. Pravo okrivljenog da pozove i ispita svedoke;
11. Pravo na prevod;
12. Pravo okrivljenog da ne bude primoran da svedoci ili prizna krivicu;
13. Pravo na žalbu;
14. Princip ne bis in idem
15. Zabrana retroaktivne primene krivicnih zakona

3. Slučaj »Sjeverin«

Uvod – kratak istorijski pregled događaja

Važno sudenje za ratne zlocine započelo je pred Okružnim sudom u Beogradu 20. januara 2003. godine. Sudski proces se vodi protiv četvorice Srba okrivljenih za kidnapovanje, mučenje i ubistvo 17 gradana Srbije muslimanske veroispovesti, 1992. godine. Zlocin se dogodio u oblasti Bosne i Hercegovine pod kontrolom bosanskih Srba, u blizini granice sa Srbijom. Pošto je većina žrtava živela u selu Sjeverin, na jugozapadu Srbije, sudenje je u javnosti poznatije kao slučaj »Sjeverin.«¹³

Sandžak je oblast Srbije i Crne Gore koja se granici sa Bosnom i Hercegovinom i pokrajinom Kosovo. Administrativno je podeljen između republika Srbije i Crne Gore. Sandžak je etnicki raznolika oblast, u kojoj Bošnjaci (bosanski Muslimani) i Srbi čine dve najveće etnicke grupe. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, populaciju regiona u to vreme činilo je oko 60 odsto Muslimana i 40 odsto Srba i Crnogoraca.

Političke tenzije postojale su u toj oblasti od raspada bivše Jugoslavije. Sa izbijanjem oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini 1992. godine, situacija u Sandžaku postala je vrlo napeta.

Vlasti bivše SRJ odgovorile su na nestabilnost u Sandžaku jakim vojnim i policijskim prisustvom u toj oblasti. Početkom devedesetih redovno su prijavljivana ozbiljna kršenja ljudskih prava, kako od strane jugoslovenskih vlasti, tako i paravojnih jedinica bosanskih Srba, koje su u Sandžak prelele iz Republike Srpske. Brojni slučajevi neovlašćenih hapšenja, saslušanja, ispitivanja, maltretiranja ili torture prijavljivani su i dokumentovani u vezi s tim napadima, čije su glavne mete bili politički akteri i novinari. Vlasti su navodno činile malo ili ništa da okončaju te napade. Izveštaji kažu da je od 1992. godine na hiljade Muslimana napustilo sandžacki region i našlo utocište u različitim zapadnoevropskim državama.¹⁴

Maltretiranje, zastrašivanje i nasilje nad lokalnim muslimanskim stanovništvom bilo je naročito intezivno u oblasti između Sjeverina i Bukovice, nedaleko od bosanske granice, od 1992. do 1994. godine. Veruje se da si srpske paravojne jedinice odgovorne za većinu tih pojava, ali izgleda da ni jugoslovenska vojska i policija nisu učinile mnogo da spreče upade i zaštite lokalno stanovništvo. Navodi se da su u nekim slučajevima i pripadnici jugoslovenske vojske i policije učestvovali u napadima.

Od 1992. do 1994. godine, zabeleženo je i više slučajeva masovnog kidnapovanja, naročito u okolini Sjeverina i Bukovice.

¹³ Balkans Justice Bulletin: The First Phase of the Sjeverin Trial (Prva faza slučaja "Sjeverin"), Human Rights Watch, mart 2003. godine.

¹⁴ Podaci Amnesty International i Fonda za humanitarno pravo

- 22. oktobra 1992. godine, 17 lica oteto je iz Sjeverina.
- 15. februara 1993. godine, pripadnici paravojnih formacija bosanskih Srba navodno su oteli 11 Muslimana iz njihovih kuća u crnogorskom selu Bukovici.
- 27. februara 1993. godine, voz koji je prevozio putnike na pruzi Beograd-Bar zaustavljen je na stanici u Štrpcima. Grupa naoružanih ljudi u kamuflažnim uniformama bez oznaka iz voza je izvela je 10 Muslimana.
- Prijavljeni su i drugi slucajevi kidnapovanja manjeg obima. Poslednji takav slucaj zabeležen je 6. aprila 1993. godine.¹⁵

Zvanicne istrage koje su pokrenula ministarstva unutrašnjih poslova Srbije i Crne Gore okončane su bez jasnih rezultata.

Incident u Sjeverinu snažno je odjeknuo u javnosti. Komandant vojske bosanskih Srba, general Ratko Mladic, javno je osudio taj cin i poricao učešće svojih snaga. Zvanicnici savezne države i Republike Srbije izjavili su da ne mogu krivicno da gone odgovorne za otmicu 17 jugoslovenskih državljana, jer je krivicno delo pocinjeno na teritoriji Republike Srpske, koja je medunarodno priznata država. Predsednik SRJ Dobrica Cosic najavio je osnivanje posebne državne komisije koja ce istražiti slucaj otimce. Nijedna zvanicna informacija o sudbini tih putnika nikada nije objavljena.

Optužnica

Zamenik okružnog tužioca u Beogradu podigao je 20. novembra 2002 optužnicu protiv:

1. Lukic Milana, starog 36 godina, iz Višegrada, u Bosni i Hercegovini,
2. Krsmanovic Olivera, starog 40 godina, iz Višegrada, u Bosni i Hercegovini,
3. Dragicevic Dragutina, starog 35 godina, iz Srebrenice, u Bosni i Hercegovini i
4. Šević Đorda, starog 31 godinu, iz Rume, u Saveznoj Republici Jugoslaviji

zbog krivicnog dela ratnog zlocina protiv civila, prema clanu 142 Krivicnog zakona SRJ. Tužilac ih optužuje za navodno učešće u kidnapovanju i potonjem ubistvu 17 Muslimana iz Sjeverina, u opštini Priboj, u SRJ, 22. oktobra 1992. godine.

Tog jutra je grupa uniformisanih i naoružanih muškaraca u blizini sela Mioce, u opštini Rudo, u Bosni i Hercegovini, zaustavila autobus koji je prevozio radnike od Ruda do Priboja, gradica u SRJ. Kidnapovani putnici kamionom su prevezeni u Višegrad, u Bosni i Hercegovini, do motela »Vilina Vlas«, gde su brutalno pretuceni u predvorju motela, a potom i ubijeni na obali Drine.

Nadležnost i sastav suda

Odredbe o teritorijalnoj nadležnosti nalaze se u clanovima 27-32 Zakona o krivicnom postupku. Opšte je pravilo da mesnu nadležnost ima sud na cijem podrucju je krivicno delo izvršeno ili pokušano (clan 27).

Pošto je krivicno delo pocinjeno na teritoriji druge države, pretpostavlja se da bi sudenje trebalo održati pred Okružnim sudom u Beogradu, jer, prema clanu 30, st. 1 Zakona o krivicnom postupku ako nije poznato mesto izvršenja krivicnog dela ili ako je to mesto van teritorije SRJ, nadležan je sud na cijem podrucju okrivljeni ima prebivalište ili boravište.

¹⁵ Helsinški komitet za ljudska prava u Sandžaku

Član 22, st. 1 Zakona o organizaciji sudova utvrđuje stvarnu nadležnosti okružnih sudova za krivična dela za koje je predviđena kazna zatvora od deset godina ili teža kazna.

Suđenje je održano pred većem od pet sudija – dva profesionalna i tri sudije porotnika, u skladu sa članom 24, st. 1 Zakona o krivičnom postupku.

- Predsednik sudskog veća: sudija Nata Mesarović
- Članovi sudskog veća: sudija Snežana Nikolić-Garotić i sudije porotnici Matjaš Dragoslav, Radosavljević Sanja i Žugić Slobodan

Tok postupka

Prekrivični postupak

Prekrivični postupak, u kome policija prikuplja informacije o krivičnom delu (delima) i počinio (počinio), sproveden je u skladu sa starim Zakonom o krivičnom postupku, koji je važio do 28. marta 2002. godine, kada je novi Zakonik o krivičnom postupku stupio na snagu.

Policija je ispitala Đorđa Ševića pre podizanja optužnice. On je dao izjavu bez prisustva advokata, što je u skladu sa starim Zakonom o krivičnom postupku. Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku, presuda ne može biti zasnovana na toj izjavi.

Osim toga, policija je uzela i izjave od nekoliko svedoka i dobila fotografije nekih žrtava i počinio, koje su snimljene u motelu »Vilina Vlas« za vreme mučenja žrtava.

Istraga

Na zahtev okružnog javnog tužioca, istražni sudija doneo je odluku da se pokrene istraga protiv okrivljenog Šević Đorđa 20. marta 2002. godine, kao i protiv okrivljenih Lukić Milana, Krsmanović Olivera, Dragicević Dragutina i Kovacević Siniše 21. marta 2002.

Istražni sudija ispitao je okrivljenog Šević Đorđa bez prisustva advokata, što je u skladu sa članom 70, st. 1 starog Zakona o krivičnom postupku. Prema članu 71, st. 1 novog Zakonika o krivičnom postupku, ako se postupak vodi zbog krivičnog dela za koje je predviđena kazna zatvora od deset godina ili teža kazna, okrivljeni mora imati branioca već prilikom prvog saslušanja.

Ispitivanje okrivljenog Šević Đorđa bez prisustva advokata ozbiljna je povreda odredaba krivičnog postupka i moglo bi biti razlog za pobijanje presude, ako je uticalo ili moglo uticati na zakonito i pravilno donošenje presude, kako se predviđa u članu 368, st. 2 Zakonika o krivičnom postupku.

Tokom istrage, istražni sudija naredio je prepoznavanje okrivljenih. Prepoznavanje je novina u domaćem krivičnom postupku, koja se po prvi put predviđa članom 104 novog Zakonika o krivičnom postupku.

Po okončanoj istrazi, okružni javni tužilac je podigao optužnicu protiv četiri gore navedena lica, zbog krivičnog dela ratnog zločina protiv civila, iz člana 142 Krivičnog zakona SRJ.

Okrivljeni Dragutin Dragicević bio je u pritvoru pre nego što je optužnica podignuta, dok je okrivljeni Šević Đorđe pritvoren na zahtev okružnog javnog tužioca, koji je bio sadržan u optužnici. Ne može se dobiti tačna informacija o trajanju pritvora dvojice okrivljenih.

Drugoj dvojici okrivljenih, Lukić Milanu i Krsmanović Oliveru, suđeno je u odsustvu, pošto su bili nedostupni vlastima. Član 304, st. 2 Zakonika o krivičnom postupku dopušta suđenje u odsustvu

ako za to postoje izuzetno važni razlozi. Sud je izdao nalog za hapšenje dvojice okrivljenih, pošto su zadovoljeni svi uslovi za to predviđeni u članu 566, st. 1 Zakonika o krivičnom postupku.

Sudjenje

Tokom sudjenja u slučaju »Sjeverin« održano je 13 glavnih pretresa.

Konacna presuda izrečena je 29. Septembra 2003..

Sve rasprave bile su otvorena za javnost, osim jednog za koje je sudsko veće odlučilo da bude zatvoreno za javnost iz razloga ocuvanja javnog reda i zaštite morala, u skladu sa članom 292 Zakonika o krivičnom postupku, ali je prisustvo posmatraca iz zainteresovanih organizacija bilo dopušteno. Pravi razlog za ovu odluku bio je da se spreče mogući incidenti tokom ispitivanja »krunskog« svedoka. Sud je zahtevao da policija preduzme posebne mere za zaštitu tog svedoka, zbog anonimnih pretnji koje je prethodno dobio. Mere zaštite svedoka su još jedan novitet predviđen novim Zakonikom o krivičnom postupku (član 109, st. 3).

Tokom izvođenja dokaza, 14 svedoka i 11 svedoka/oštećenih strana ispitano je na glavnim pretresima.

Sud je razmotrio i predmetne spise Okružnog suda u Beogradu Ki566/94 i Okružnog suda u Užicu Ki 118/92 (oba postupka vodena su protiv Lukic Milana, ali u vezi sa drugim krivičnim delima), potvrdu o državljanstvu izdatu Lukic Milanu, potvrdu Višegradske brigade, izveštaj Beogradske policije, izveštaj službe bezbednosti i pregledao albume sa fotografijama.

Pre završne reci strana u postupku zamenik republickog tužioca izmenio je optužnicu utoliko što:

- je incident predstavljao kršenje člana 3, st. 1 IV Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine i člana 13 Drugog dopunskog protokola ove Konvencije.
- je zločin počinjen od strane pripadnika naoružane grupe, a ne paravojne formacije »Osvetnici«, što je formulacija korišćena u prvobitnoj optužnici,
- su žrtve zločina bili 16 civila muslimanske narodnosti umesto 17, kako je navedeno u prvobitnoj optužnici,
- je okrivljeni Dragicević Dragutin bio među šest počinilaca koji su opkolili autobus, dok se njegovo ime u prvobitnoj optužnici ne spominje,
- su imena žrtava ispravljena, jer su u prvobitnoj optužnici neka od njih pogrešno napisana.

Zamenik republickog tužioca je u svojoj završnoj reci predložio kaznu od 20 godina¹⁶ zatvora za okrivljene, na šta nije imao pravo. U članu 344 se precizira da će u svojoj završnoj reci tužilac dati ocenu dokaza ispitanih na sudjenju, a potom izneti svoje zaključke o činjenicama od značaja za odluku i obrazloženi predlog u vezi sa krivičnim delom okrivljenog, odredbe Krivičnog zakona i drugih zakona koje bi trebalo primeniti, kao i otežavajuće i olakšavajuće okolnosti koje bi trebalo uzeti u obzir pri izricanju presude. On bi, eventualno, mogao da da samo apstraktnu ocenu visine kazne – na primer, blaga ili stroga.

Izricanje presude

Predsednik sudskog veća pročitao je presudu 29. septembra 2003. godine.

Sudsko veće je utvrdilo da su svi okrivljeni **KRIVI** za krivično delo ratnog zločina protiv civila iz člana 142, st.1 Osnovnog krivičnog zakona Srbije i Crne Gore.

Okrivljenima su izrečene sledeće kazne:

- Lukic Milan, osuđen je u odsustvu na **20 godina** zatvora;
- Krsmanović Oliver, osuđen je u odsustvu na **20 godina** zatvora;

¹⁶ Videti fusnotu 11

- Dragicevic Dragutin, osuđen je na **20 godina** zatvora;
- Ševic Đorđe, osuđen je na **15 godina** zatvora.

Posle izricanja presude, predsednik sudskog veća dao je usmeno obrazloženje presude.

Sud je sledeće dokaze prihvatio kao presudne:

Izjave svedoka, Stojkanovic Velisava (vozača autobusa iz koga su muslimanski civili oti), Udovicic Miloja (vozača kamiona koji je bio primoran da šlepuje vozilo u koje su Muslimani prebaceni posle otmice), zaštićenog svedoka DD¹⁷, album sa fotografijama snimljenim na dan masakra u motelu »Vilina vlas« i na obali Drine, na kojima se vide i okrivljeni i žrtve.

Obe strane imaju pravo na žalbu u roku od 15 dana po prijemu pisane presude, koja se, u skladu sa članom 360, st. 1 mora pismeno izraditi u roku od osam dana po objavljivanju, a u složenim stvarima, izuzetno u roku od petnaest dana. Ako presuda nije izradena u tim rokovima, predsednik veća je dužan da pismeno obavesti predsednika suda zbog čega to nije učinjeno. Predsednik suda će preduzeti mere da se presuda što pre izradi.

Uoceni nedostaci sudjenja

Uopšte uzev, sud je tokom sudjenja poštovao međunarodne standarde koji se odnose na pravico sudjenje, kao i domacu krivicnu regulativu. U daljem tekstu navedeni su nedostaci uoceni tokom sudjenja.

- *Zapisnici sa sudjenja*

Advokati odbrane i zastupnici oštećenih često su imali primedbe na sadržaj zapisnika sa sudjenja. Izjave svedoka nisu unošene u zapisnik direktno, već ih je formulisao i diktirao predsednik sudskog veća, što se i inače čini, a i u skladu je sa Zakonikom o krivicnom postupku. Mora se priznati je suština svedocenja ostala nepromenjena, ali zapisnici ipak ne sadrže tačne reci svedoka.¹⁸

- *Sastav sudskog veća*

Sudjenje je održano pred petočlanim sudskim većem, koga je činilo dvoje profesionalnih sudija i tri sudije porotnika, u skladu sa članom 24, st. 1 Zakonika o krivicnom postupku. Predsednik sudskog veća je praktično vodio sudjenje, dok su ostali članovi veća bili sasvim pasivni, osim drugog profesionalnog sudije, koji bi se povremeno umešao. Pored toga, sudije porotnici nisu bili zainteresovani za slučaj i sudjenje. Njihovo prisustvo bila je puka formalnost koju zahteva Zakonik o krivicnom postupku.¹⁹

- *Zaštita svedoka*

Jedine odredbe koje Zakonik o krivicnom postupku sadrži u vezi sa zaštitom svedoka navedene su u članu 109, st.3 i članu 504p u kome se kaže da na predlog istražnog sudije ili predsednika veća, predsednik suda ili državni tužilac može zahtevati da organi unutrašnjih poslova preduzmu posebne mere zaštite svedoka i oštećenog. Ovo je nedovoljna garancija za zaštitu svedoka. Ponašanje

¹⁷ Institut zaštićenog svedoka ne postoji u domaćem krivicnom pravu. Ova formulacija je upotrebljena jer je predsednik sudskog veća zahtevao fizičku zaštitu svedoka.

¹⁸ Član 16 Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u gonjenju pocinilaca ratnih zlocina uvodi audio snimke svih rasprava na glavnom pretresu, što je proceduralni novitet. Zakon, takode, iziskuje da se na osnovu audio snimka, predviđen stavom 1 istog člana, u roku od 72 sata sacini stenogram, koji će biti integralni deo pisanog zapisnika. Audio snimak i stenogram vode se kao pisani zapisnik.

¹⁹ Član 504g, Glave XXIV, nedavno uvedene u Zakonik o krivicnom postupku, čije su odredbe primenjive na sudjenja za organizovani kriminal i ratne zlocine, predviđa da se postupci prve instance odvijaju pred tročlanim sudskim većem, dok se postupci druge instance odvijaju pred petočlanim sudskim većem.

krunske svedokinje tokom ispitivanja recito je govorilo da je pod pritiskom i vrlo uplašena, što je, po našem mišljenju, itekako uticalo i na njen iskaz.

Mišljenja smo, takode, da je nedostatak odredbi koje bi regulisale institut zaštićenog svedoka i poseban program zaštite za njih velika mana Zakonika o krivičnom postupku. To je i glavni razlog što sud uvek ima problema u slučajevima poput ovog da nade ključne svedoke voljne da svedoče. Bez adekvatnog programa za zaštitu svedoka, koji bi garantovao punu bezbednost i svedocima i njihovim porodicama, ne možemo očekivati nikakav napredak u ovoj oblasti.

- *Ispitivanje svedoka*

Predsednik sudskog veća je u većini slučajeva insistirao da tužilac, advokat odbrane i zastupnici oštećenih ispituju svedoke indirektno, preko predsednika sudskog veća, iako Zakonik o krivičnom postupku dopušta direktno ispitivanje svedoka u članu 331. Ovako je svedoku pitanje uvek postavljano dvaput, što je možda uticalo na spontanost njegove reakcije i sam iskaz.

Tokom ispitivanja određenih svedoka, predsednik sudskog veća odlucio bi da odbije odgovore na neka pitanja, koja su, u najvećem broju slučajeva, postavljali zastupnici oštećenih.

Član 331, st. 2, Zakonika o krivičnom postupku predviđa da predsednik sudskog veća može zabraniti pitanje i odbiti odgovor na već postavljeno pitanje ako je ono nedozvoljeno ili se ne odnosi na predmet. Ako predsednik veća zabrani postavljanje određenog pitanja ili davanje odgovora, stranke mogu zahtevati da o tome odluci veće.

Sva odbijanja pravdana su time da su pitanja preva zilazila granice optužnice.

Možda nije lako uspostaviti pravu ravnotežu između principa iznalaženja materijalne istine i ograničenja optužnice, ali je predsednik sudskog veća pokazao nedoslednost u odbijanju odgovora na određena pitanja.

Pored toga, u nekim slučajevima je odbijanje odgovora na pitanja bilo argumentovano, ali u nekima nije. Član 296, st. 5 Zakonika o krivičnom postupku predviđa da se rešenja veća uvek objavljuju i sa kratkim obrazloženjem unose u zapisnik sudenja. Zakonik o krivičnom postupku ne traži eksplicitno argumentaciju za odluke predsednika sudskog veća, ali naše je mišljenje da bi, zarad konzistentnosti i analogije sa rešenjima veća, i te odluke morale da sadrže obrazloženje.

Spomenuta nedoslednost koju je iskazao predsednik sudskog veća u odbijanju odgovora na pitanja zastupnika žrtava bez objašnjenja mogla bi ugroziti princip jednakosti strana u postupku. To, takode, nije u skladu sa obavezom predsednika veća predviđenom u članu 296 Zakonika o krivičnom postupku da se stara za svestrano pretresanje predmeta i pronalaženje istine.

Važno je napomenuti i da je sud odbio citavu listu svedoka koje su predložili zastupnici oštećenih, uz obrazloženje da oni nemaju direktnih saznanja o otmici ili da pretstavnici oštećenih nisu objasnili koje su to važne okolnosti koje zahtevaju nova svedocenja.

Neki od ključnih svedoka nisu detaljno ispitani tokom saslušanja. Zastupnici oštećenih nisu bili pripremljeni za ispitivanje u meri u kojoj je to bilo neophodno. Stoga su oni, u kasnijim fazama sudenja, dali predlog da se ti svedoci ponovo izvedu pred sud zbog daljeg saslušanja.²⁰

- *Profesionalni stav sudija i advokata odbrane*

Tokom saslušanja jednog od svedoka, advokati odbrane i predsednik sudskog veća pokazali su izvesno nepoštovanje prema žrtvama i njihovim porodicama.

²⁰ Ovo se naročito odnosi na saslušanje svedoka Luke Dragicevica, bivšeg komandanta Višegradske brigade.

Jedan od advokata odbrane komentarisao je pitanja zastupnika žrtava na način koji je izazvao smeh drugih advokata odbrane i sudskog veća. To se u daljem toku suđenja ponovilo, tako da su se članovi porodica žrtava, koji su prisustvovali suđenju, pobunili protiv tako uvredljivog ponašanja, a jedan od njih je, čak, napustio sudnicu.

U članovima 173, 298 i 299 Zakonika o krivičnom postupku kaže se da je sud dužan da zaštiti čast i ugled stranaka i drugih učesnika u postupku od uvrede, pretnji i svakog drugog napada. Sud je dužan da opomene i/ili novčano kazni advokata odbrane, pravnog zastupnika, pravnog staratelja, oštećenog, privatnog tužioca ili punomoćnika koji u svom prikazu predmeta ili usmeno uvredi sud ili osobu koja učestvuje u postupku.

Predsednik sudskog veća nije primenio ni jednu od gore navedenih mera da bi sačuvao autoritet suda i dostojanstvo rodbine žrtava prisutne na suđenju.

- *Ponovni početak suđenja*

Tokom poslednja dva pretresa, suđenje je dvaput pocinjalo iznova. Iako to nije imalo većeg uticaja na ishod suđenja, sigurno je omelo kontinuiran tok suđenja. Uz to, zbog toga se gubilo vreme, postupak je opterećen, a predsednik suda morao je da udovolji brojnim formalnostima (citanje optužnice, saslušanje okrivljenih, izvođenje svih dokaza).

Član 295, st. 1 Zakonika predviđa da predsednik, članovi veća, zapisničar i dopunske sudije moraju neprekidno biti na glavnom pretresu. Član 287 kaže da ako se očekuje da će glavni pretres duže trajati, predsednik veća može zatražiti od predsednika suda da odredi jednog ili dvojicu sudija, odnosno sudija porotnika, da prisustvuju glavnom pretresu, kako bi zamenili članove veća u slučaju njihove sprecenosti.

Imajući na umu značaj ovog suđenja, verujemo da je predsednik sudskog veća mogao lako da izbegne ponovni početak suđenja i prateće formalnosti da je iskoristio mogućnost koju daje član 287.

- *Pitanja vezana za rad javnog tužilaštva*

Zamenik republičkog tužioca izmenio je optužnicu pre završne reci.

Prema novoj formulaciji, pocinoci nisu bili pripadnici paravojne formacije, već naoružane grupe. U izmenjenoj optužnici se nigde ne spominje vojska Republike Srpske, iako je veoma važan svedok, visoki oficir vojske Republike Srpske, posvedocio da u okviru Višegradske brigade nije delovala nijedna paravojna formacija. Mišljenja smo da je formulacija «naoružana grupa» nejasna i neodređena. Recju, to nije pravi izbor reci za opis pocinilaca.

Dalje, u izmenjenoj optužnici se za ovaj zločin optužuju se ne samo četvorica okrivljenih, koji su za to odgovarali pred sudom, već i još pet nepoznatih lica. Imajući na umu da je na mestu na kome se tragedija dogodila bilo mnogo ljudi, koji su posmatrali mučenje i ubistvo civila, kao i to da je tužilac imao spisak članova Višegradske brigade, postavlja se pitanje da li je on uložio dovoljno napora i truda da bi identifikovao sve pocinioce, kako to zahteva član 17 Zakonika o krivičnom postupku, koji kaže da su sud i državni organi koji učestvuju u krivičnom postupku dužni da istinito i potpuno utvrde činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonite odluke.

Kada se radi o broju žrtava, on je u izmenjenoj optužnici smanjen sa 17 na 16. Od samog početka se znalo da je jedan civil otečen ispred svoje kuće noć pre otmice ostalih 16 civila iz autobusa. Šta se dogodilo sa tom žrtvom? Gde je nestao? Ko ga je oteo? Nijedno do ovih pitanja nije razjašnjeno tokom glavnih pretresa, tako da su ona i dalje bez odgovora.

Zamenik okružnog tužioca i zamenik republickog tužioca (koga je Narodna skupština, na predlog ministra pravde, izabrala za specijalnog tužioca za ratne zlocine²¹) zadržali su vrlo pasivan stav tokom citavog suđenja. Tužilaštvo nije predložilo nove svedoke ili dokaze, iako optužnica nije potkrepljena sa dovoljno dokaza, niti su svi pocinoci identifikovani.

4.Slucaj »Podujevo«

Kratak pregled

Tužilac Okružnog suda u Prokuplju podigao je optužnicu protiv

- Cvjetan Saše, starog 27 godina, iz Novog Sada, u Vojvodini
- Demirovic Dejana iz Beške, u Vojvodini

zbog krivичnih dela ratnih zlocina protiv civila, u skladu sa članom 142 Krivičnog zakona SRJ, krađe, prema članu 166 Krivičnog zakona Republike Srbije (samo Cvjetan) i nedozvoljenog posedovanja vatrenog oružja iz člana 33, st. 1 Krivičnog zakona Republike Srbije (samo Cvjetan).

Tužilac je optužio okrivljene Cvjetana i Demirovica zbog navodnog učešća u ubistvu četiri identifikovana i nekoliko neidentifikovanih civila albanskog porekla u Podujevu, u pokrajini Kosovo, 28. marta 1999. godine, tokom NATO bombardovanja. Pored toga, Saša Cvjetan okrivljen je za krađu i nedozvoljeno posedovanje oružja.

Kratak opis događaja

Prema optužnici i izjavama okrivljenih i svedoka, jedinica »Škorpioni« u Podujevo je stigla iz Prolom Banje, lečilišta na granici Kosova, u jutro 28. marta 1999. godine. Pripadnici jedinice došli su u Podujevo u tri autobusa. Pošto su ušli u centar grada, komandir i njegov zamenik izašli su iz autobusa i otišli u štab na dogovor sa višim oficirima, dok je vojnicima naredeno da ostanu u autobusima do daljnjeg. Uprkos naredenju, vojnici su izašli iz autobusa da bi, kako su neki od njih objasnili, našli adekvatne kuće za prenoćište. Izašli su na ulicu u blizini policijske stanice i poceli da zalaze po kućama i dvorištima. Ubrzo je pocela pucnjava. Kasnije je nadeno dvanaest mrtvih civila i četvoro ranjene dece u dvorištu kuće u ulici Rahmana Morine, nekih pedeset metara od policijske stanice. Vojnici i policajci iz različitih jedinica su stigli na mesto zlocina nešto kasnije, ali, prema njihovim izjavama, niko nije video ko je pucao na civile. Preživela deca prebacena su u prištinsku bolnicu. Leševi su takode prebaceni u Prištinu, radi obavljanja autopsije.

Tok postupka

Istraga i deo suđenja sprovedeni su pred Okružnim sudom u Prokuplju, gradu na jugu Srbije. Sudenje je prekinuto novembra 2002. godine, kada je Vrhovni sud Srbije, u skladu sa članom 36, st.1 Zakonika o krivičnom postupku SRJ, a u vezi sa članom 27, st. 2 Zakona o organizaciji sudova Republike Srbije slucaj predao u nadležnost Okružnog suda u Beogradu da bi postupak bio strucno i efikasno sproveden.

U okviru suđenja pred Okružnim sudom u Prokuplju održana su četiri glavna pretresa. Okružni sud u Beogradu do sada je održao osam glavnih pretresa.

²¹ U skladu sa članom 4 Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u gonjenju pocinioca ratnih zlocina uspostavljena je Kancelarija tužilaštva za ratne zlocine.

Postupak pred Okružnim sudom u Prokuplju

Prekrivicni postupak

Postupak je započeo uvidajem, koju je sproveo istražni sudija Okružnog suda u Prokuplju, Mijat Bajovic, 30. marta 1999. godine. Iz zapisnika je moguće zaključiti da je uvidaj sproveden vrlo površno. Istražni sudija je samo dao kratak opis tela koje je zatekao na mestu gde se događaj odigrao. U zapisnik nije uneo nikakve druge okolnosti, niti dokaze koji bi možda usmerili istragu na potencijalne pocinioce ili rasvetlili sam zlocin.

Policijska je saslušala Cvjetan Sašu pre nego što je protiv njega podignuta optužnica. Cvjetan je saslušan bez prisustva advokata. Na sudenju je rekao da su ga dva policajca maltretirala tako da je on na kraju odlucio da potpiše »priznanje«. Cvjetan se, međutim, potpisao drugacije nego što to inace cini, s namerom da kasnije, na sudu, objasni da je to ucinio pod pritiskom. Policijska jedinica iz Podujeva je 23. maja 1999. godine okružnom tužiocu u Prokuplju podnela krivicnu prijavu u kojoj su okrivljeni Cvjetan S. i Demirovic D. oznaceni kao potencijalni pocinioci zlocina u Podujevu.

Komentar:

Pošto posmatraci nisu videli krivicnu prijavu, nije poznato na osnovu kojih dokaza ih je policija oznacila kao potencijalne pocinioce.

Istraga

Istražni sudija Okružnog suda u Prokuplju Mijat Bajovic saslušao je obojicu okrivljenih 24. maja 1999. godine. Okrivljeni Saša Cvjetan saslušan je bez prisustva advokata. (Okrivljeni Cvjetan je na glavnom pretresu tvrdio da je istražni sudija samo procitao njegovu raniju izjavu i izdiktirao je u zapisnik, ne dozvolivši mu da se brani sam i ne obavestivši ga o pravu na advokata).

U zvaničnom izveštaju, međutim, istražni sudija je izjavio da je advokat koga je imenovao sud bio prisutan na saslušanju. Okrivljeni je to demantovao i naglasio da nije dobio zvaničnu odluku o imenovanju advokata.

Na glavnom pretresu je advokat okrivljenog Cvjetana, Kalanj Đorde, uložio prigovor na zapisnik iz istrage zbog cinjenice da zapisnicar nije potpisan, iako je njen potpis jedan od osnovnih elemenata zapisnika. Advokat je sugerisao da je zapisnik potpisao policajac, a ne zvanični sudski zapisnicar. Uložio je i prigovor zbog kršenja Zakonika o krivicnom postupku SRJ u vezi sa prisustvom policajaca na saslušanju.

Istog dana, 24. maja 1999. godine, na zahtev okružnog javnog tužioca istražni sudija doneo je rešenje o sprovođenju istrage i odredio pritvor okrivljenima Cvjetanu i Demirovicu.

Istraga je otvorena zbog krivicnog dela ubistva iz clana 47, st. 2, tacke 6 Krivicnog zakona Republike Srbije. Uz to, Cvjetan je osumnjicen za krađu, iz clana 166, st. 1, tac. 4f Krivicnog zakona Republike Srbije i nedozvoljeno posedovanje vatrenog oružja iz clana 33 st. 1 Zakona o oružju i municiji Republike Srbije.

Vece Okružnog suda u Prokuplju izdalo je rešenje o prekidu istrage i prekinulo pritvor 16. jula 1999. godine.

Okružni tužilac je ponovio zahtev za sprovođenje istrage i pritvor za okrivljene 11. jula 2001. godine, ali ovoga puta za krivicno delo ratnog zlocina protiv civila, iz clana 142 Krivicnog zakona

SRJ i, samo protiv Cvjetana, krivično delo krađe, iz člana 166, st. 1, tac. 4 i nedozvoljeno posedovanje oružja iz člana 33 st. 1 Zakona o oružju i municiji Republike Srbije.

Isti istražni sudija ispitao je okrivljenog Cvjetana u zatvoru u Bjelom Polju, 11. jula 2001. godine. Okrivljeni je u bjelopoljskom zatvoru služio kaznu za drugo krivično delo. I tom prilikom Cvjetan je saslušan bez prisustva advokata. (Istražni sudija nije obavestio advokata odbrane da namerava da ispita okrivljenog u zatvoru u Bjelom Polju, uprkos činjenici da je ovlašćenje bilo u predmetnim spisima. Izveštaj o saslušanju ne sadrži imena prisutnih ni potpis zapisnicara.)

Istražni sudija ponovo je doneo rešenje o sprovođenju istrage i naredio pritvor za okrivljene Cvjetana i Demirovica 19. jula 2001. godine. Na osnovu te odluke, okrivljeni Cvjetan je lišen slobode 14. novembra 2001. godine, dok je Demirovic i dalje u nedostupan vlastima.

Tokom istrage, drugi istražni sudija, Ljubomir Jovanovic, koji je zamenio prethodnog istražnog sudiju, uzeo je izjave od nekoliko svedoka. Niko od njih nije potvrdio da su okrivljeni počinili zločine za koje se terete.

Sudjenje

Sudsko veće Okružnog suda u Prokuplju održalo je četiri pretresa u toku suđenja (9., 10. i 11. oktobra i 11. novembra 2002. godine).

Glavni pretres održan je pred većem od dvojice sudija i tri sudije porotnika.

- Predsednik sudskog veća – sudija Milorad Lapcevic
- Članovi sudskog veća – sudija Svetozar Milojevic
sudije porotnici: Milošević Miodrag, Vukajlović Jovanka i Poštic Zoran
- Advokati odbrane – Kalanj Đorđe, Goran Rodić i Božidar Filipović

Posle čitanja optužnice, okrivljeni Cvjetan dao je uvodnu rec.

Pretres je nastavljen čitanjem iskaza okrivljenog datog tokom istrage, u kojem je priznao da je učestvovao u ubistvu civila.

Komentar:

U vezi sa čitanjem iskaza, sud je načinio nekoliko proceduralnih grešaka:

Prvo, glavni pretres mora se sprovesti u skladu sa novim Zakonikom o krivičnom postupku, koji se primenjuje od marta 2002. godine.

Novi Zakonik o krivičnom postupku (član 71, st. 1) predviđa da kada se postupak vodi za krivično delo za koje je predviđena kazna zatvora od deset godina ili teža kazna okrivljeni mora imati branioca na prvom saslušanju.

Saslušanje okrivljenog Cvjetana bez prisustva branioca teška je povreda odredbi krivičnog postupka i može biti razlog za pobijanje presude (član 368, st. 2 Zakonika o krivičnom postupku), dok se na takvom iskazu okrivljenog ne može zasnivati sudska odluka. (član 89, st. 9 i 10).

Pored toga, kada se na iskazu okrivljenog ne može zasnovati sudska odluka, istražni sudija će po službenoj dužnosti ili na predlog stranaka doneti rešenje o izdvajanju zapisnika o ovim iskazima iz spisa odmah. (član 178, st. 1)

Branilac Dejana Demirovica zahtevao je objašnjenje zbog održavanja suđenja u odsustvu njegovog klijenta, jer u sudskim spisima nije našao nijedan dokaz da se njegov klijent krije ili izbegava da primi optužnicu ili druga dokumenta koja mu je sud uputio.

Komentar:

U skladu sa članom 304, st. 3 i 4 Zakonika o krivičnom postupku, okrivljenom se može suditi u odsustvu samo ako je u bekstvu ili inace nije dostižan državnim organima, a postoje narocito važni razlozi da mu se sudi iako je odsutan. Na predlog tužioca, rešenje o sudenju u odsustvu okrivljenog donosi vece. Žalba ne zadržava izvršenje rešenja.

Kako posmatraci nisu videli rešenju, ne mogu ni dati mišljenje o razlozima za takvu odluku veca i njenoj zakonitosti.

Sudsko vece odbilo je prigovor branioca i odlucilo da procita izjavu koju je okrivljeni Demirovic dao tokom istrage.

Demirovicev advokat je naglasio da je, prema sudskim spisima, izjava data pred sudom u Prokuplju, ali da on ima dokaze da je njegov klijent saslušan u zatvoru. Pored toga, branilac tvrdi da njegovom klijentu nije ponudeno da angažuje svog advokata, vec da je primoran da prihvati advokata kojeg je imenovao istražni sudija. On je imao primedbu i na validnost zapisnika, zbog cinjenice da na njemu nije bilo potpisa sudskog zapisnicara. Sud je takode saslušao i nekoliko svedoka.

Mijat Bajovic, istražni sudija koji se prvobitno bavio slucajem, bio je saslušan da bi potvrdio da li je tokom istrage okrivljeni imao branioca ili ne. Bajovic je izjavio da su na saslušanju bili prisutni okrivljeni, branilac, zapisnicar i zatvorski cuvari. On je negirao prisustvo policije tokom istrage. Bajovic nije mogao da objasni zašto zapisnicar nije potpisao zapisnik i zašto nije proverio da li je on potpisan. Nije mogao da objasni ni zašto na trecjoj strani zapisnika sa saslušanja okrivljenog pred bijelopoljskim sudom stoji »nema prigovor na zapisnik«, kada slede još dve stranice.

Radica Marinkovic, sudski zapisnicar, naglasila je u svojoj izjavi da su tokom saslušanja okrivljenog Cvjetana, pored nje prisutne bile još samo tri osobe: istražni sudija Bajovic i dva policijska inspektora u civilu.

Prenos nadležnosti

Kako smo spomenuli ranije, Vrhovni sud Srbije doneo je odluku 27. novembra 2002. godine da dalji postupak u slucaju okrivljenih Saše Cvjetana i Demirovic Dejana bude u nadležnosti Okružnog suda u Beogradu.

Odluka je doneta na zahtev vršioca dužnosti javnog tužioca u Prokuplju. U svom zahtevu tužilac kaže da je prenos teritorijalne nadležnosti neophodan da bi se saslušanja svedoka albanske nacionalnosti neometano odvijala.

U obrazloženju odluke, Vrhovni sud Srbije prihvata razloge vršioca dužnosti javnog tužioca za takav zahtev i, u skladu sa članom 36, st. 1 Zakona o krivičnom postupku Okružni sud u Beogradu kao nadležan.

Komentar:

Zamenik javnog tužioca u Prokuplju prethodno je poslao dva zahteva Vrhovnom sudu Srbije za prenos teritorijalne nadležnosti na Okružni sud u Beogradu, jedan preko Okružnog suda u Prokuplju, a drugi direktno Vrhovnom sudu Srbije.

Vrhovni sud Srbije odbio je oba prethodna zahteva za prenos teritorijalne nadležnosti jer je navedene razloge smatrao nevažnim za prenos. U svojim zahtevima, Okružni sud u Prokuplju i i zamjenik javnog tužioca naveli su probleme sa osobljem (nedostatak sudija, zamjenika tužioca i njihova nedovoljna stručnost), prostorom, tehničkim i bezbednosnim preduslovima i ukazali na to da je svedoke lakše saslušati u Beogradu, jer ih je većina iz Beograda ili Novog Sada.

Konacna odluka Vrhovnog suda Srbije po trecem zahtevu za prenos teritorijalne nadležnosti u skladu je sa clanom 36, st. 1 Zakonika o krivicnom postupku, koji kaže da sud određen republickim zakonom može za vodenje postupka odrediti drugi stvarno nadležan sud na svom podrucju ako je ocigledno da ce se tako lakše sprovesti postupak ili ako postoje drugi važni razlozi.

Kada se radi o subjektu ovlašćenom za podnošenje zahteva za prenos teritorijalne nadležnosti, stav 3 istog clana kaže da rešenje u smislu st. 1 i 2 ovog clana sud može doneti na predlog, između ostalih, i nadležnog javnog tužioca.

Pored neometanog ispitivanja svedoka albanske nacionalnosti, drugi važan razlog za prenos teritorijalne nadležnosti bila je i nedovoljna stručnost suda u Prokuplju za sprovođenje sudenja od takvog znacaja. Ovo je opšti komentar i zaključak posle analize postupka pred Okružnim sudom u Prokuplju.

Razdvajanje postupka protiv okrivljenog Demirovica

Predsednik sudskog veca zaduženog za postupak protiv okrivljenih Saše Cvjetana i Dejana Demirovica podneo je zahtev troclanom sudskom vecu Okružnog suda u Beogradu za razdvajanje postupka protiv okrivljenog Demirovica od postupka protiv okrivljenog Cvjetana iz razloga celishodnosti.

Kako je Demirovic u kanadskom pritvoru od 16. januara 2003. godine²², pri cemu je teško reci koliko ce trajati procedura izrucenja, a okrivljeni Cvjetan nalazi se u pritvoru od 15. novembra 2001. godine, predsednik sudskog veca je smatrao da je razdvajanje neophodno. Postupak protiv Demirovica može biti nastavljen pošto se okonca ekstradiciona procedura.

U skladu sa clanom 34, st. 1 i 2 i clanom 24 st. 6 Zakonika o krivicnom postupku, troclano sudsko vece beogradskog Okružnog suda odobrilo je zahtev predsednika sudskog veca i donelo odluku o razdvajanju postupka protiv okrivljenog Demirovic Dejana od postupka protiv okrivljenog Saše Cvjetana, prihativši argumente u prilog razdvajanju.

Komentar:

Clan 34, st. 1 predvida da na predlog stranaka ili po službenoj dužnosti, sud može iz važnih razloga ili iz razloga celishodnosti, u bilo kom trenutku do završetka glavnog pretresa, odluciti da se postupak protiv pojedinih okrivljenih razdvoji i posebno dovrši ili preda drugom nadležnom sudu.

Prvostepeni sudovi, u vecu sastavljenom od trojice sudija, donose odluke u prvom stepenu van glavnog pretresa (clan 24, st. 6 Zakonika o krivicnom postupku).

U ovoj stvari se predsednik suda obratio troclanom sudskom vecu, pošto je odluka doneta van glavnog pretresa. Druga mogucnost bila je da se odluka o razdvajanju donese tokom sudenja, što bi onda bila odluka predsednika sudskog veca uskladu sa svojom obavezom rukovodenja glavnim pretresom, u skladu sa clanom 296, st. 1 istog zakonika.

²² Demirovicu je sudeno u odsustvu u skladu sa rešenjem KV-23/02 Okružnog suda u Prokuplju od 8. februara 2003, pošto je bio nedostupan državnim organima

Postupci i odluke u ovoj stvari bile su u skladu sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku.

Pritvor okrivljenog Cvjetana

Istražni sudija u Okružnom sudu u Prokuplju doneo je rešenje o pritvoru za okrivljene Cvjetana i Demirovica 19. jula 2001. Na osnovu te odluke Cvjetan je lišen slobode 14. novembra 2001. godine (pritvor je otpoceo 15 novembra), dok je okrivljeni Demirovic bio nedostupan državnim organima.

Okružni javni tužilac u Prokuplju podigao je optužnicu protiv okrivljenih Saše Cvjetana i Dejana Demirovica 5. aprila 2002. godine zbog krivičnih dela ratnih zlocina protiv civila, u skladu sa članom 142 Krivičnog zakona SRJ, krade, prema članu 166 Krivičnog zakona Republike Srbije (samo Cvjetan) i nedozvoljenog posedovanja vatrenog oružja iz člana 33, st. 1 Krivičnog zakona Republike Srbije (samo Cvjetan) i zahtevao pritvor za okrivljene, tvrdeći da su uslovi za obavezan pritvor ispunjeni.

Okružni sud u Prokuplju produžio je pritvor okrivljenom Cvjetanu 15. oktobra 2002. godine. Veće Okružnog suda u Beogradu dva puta je produžilo pritvor okrivljenom Cvjetanu, 16. decembra 2002. godine i 19. februara 2003. godine. Oba puta veće je donelo odluku po službenoj dužnosti u skladu sa članom 146, st. 2 Zakonika o krivičnom postupku. Veće je utvrdilo da postoje razlozi za obavezan pritvor iz člana 142, st. 1, tac. 1 Zakonika o krivičnom postupku, pošto se okrivljenom sudi za krivično delo ratnog zlocina protiv civila iz člana 142, st. 1 Krivičnog zakona SRJ, za koji je predviđena kazna zatvora do 40 godina.

Komentar:

Produženje pritvora okrivljenom Cvjetanu bilo je u skladu sa članom 146, st. 2 Zakonika o krivičnom postupku. (I bez zahteva stranaka, sudsko veće je dužno da ispita da li razlozi za pritvor još uvek postoje i da donese rešenje o produženju ili ukidanju pritvora, po isteku svakih trideset dana od stupanja optužnice na pravnu snagu, a po isteku svaka dva meseca nakon stupanja optužnice na pravnu snagu. Sudsko veće donelo je rešenje po službenoj dužnosti i u vremenskom roku od dva meseca, kako navedeni član i predviđa. (Preciznije govoreći, veće je kasnilo jedan dan sa prvim produženjem pritvora, i tri dana s drugim).

U ovom slučaju, pritvor je obavezan u skladu sa članom 142, st. 1 tac. 1 Zakonika o krivičnom postupku, pošto se pritvor određuje protiv lica za koje postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično delo za koje je po zakonu propisana kazna zatvora od 20 godina ili teža kazna. Okrivljenom se na teret stavlja krivično delo ratnog zlocina protiv civila iz člana 142, st. 1 Krivičnog zakona SRJ, za koji je predviđena zatvorska kazna do 40 godina.²³

Postupak pred Okružnim sudom u Beogradu

Sudenje je započelo 12. marta 2003. godine, pred sudskim vecem od dvoje sudija i troje sudije porotnika.

- Predsednik sudskog veka – sudija Biljana Sinanovic
- Članovi sudskog veka – sudija Siniša Važić i sudije porotnici Ivica Pajović, Ljubiša Rakic i Nada Nikolic.

Pretres je počeo citanjem presude.

Sudenje je nastavljeno u skladu sa članom 309 Zakonika o krivičnom postupku.

²³ Videti fusnotu 11

Komentar:

Clan 309, st. 3 kaže da ako je odlaganje trajalo duže od tri meseca ili se glavni pretres drži pred drugim predsednikom veca, glavni pretres mora iznova poceti i svi dokazi moraju se ponovo izvesti.

Pretres je nastavljen uvodnom reci Saše Cvjetana. Sud je konstatovao da je on u potpunosti ponovio svoju izjavu sa saslušanja pred Okružnim sudom u Prokuplju, 9. oktobra 2002. godine. Cvjetan je ponovo porekao svoju umešanost u ubistvo albanskih civila. Sud je takode ispitao jednog svedoka.

Sud je naložio Nataši Kandic iz Centra za humanitarno pravo da podnese originalno ovlašćenje koje su potpisale žrtve.

Komentar:

Prigovor Gorana Rodic, jednog od advokata odbrane, u vezi sa statusom Nataše Kandic, koja zastupa žrtve iako nije advokat nije prihvatljiv, jer Zakonik o krivicnom postupku ne zahteva eksplicitno da zastupnik žrtve mora biti advokat.

Clan 66, st. 1 Zakonika o krivicnom postupku kaže da privatni tužilac, oštećeni i oštećeni kao tužilac, kao i njihovi zakonski zastupnici mogu svoja prava u postupku vršiti i preko ponomocnika. Stav 2 istog clana predviđa da se oštećenom kao tužiocu, kad se postupak vodi po njegovom zahtevu za krivicno delo za koje se po zakonu može izreci kazna zatvora u trajanju preko pet godina, može, na njegovo traženje, postaviti punomocnik ako je to u interesu postupka i ako oštećeni kao tužilac, prema svom imovnom stanju, ne može snositi troškove zastupanja. O zahtevu odlucuje istražni sudija, odnosno predsednik veca, a punomocnika postavlja predsednik suda iz reda advokata.

Na kraju pretresa, tužilac i zastupnik oštećenih predložili su nove svedoke.

Advokati odbrane uložili su prigovor na predlog, uz objašnjenje da bi to moglo produžiti proces. Predložili su da sud vrati citav slucaj u fazu istrage, ako odluci da prihvati predložene svedoke.

Komentar:

U skladu sa clanom 326, st. 4, stranke i oštećeni mogu do završetka glavnog pretresa predlagati da se izvide nove cinjenice i pribave novi dokazi, a mogu ponoviti i one predloge koje su predsednik veca ili vece ranije odbili. Predsednik veca i vece poštovali su ovu proceduralnu garanciju.

Clan 335 Zakonika o krivicnom postupku kaže da vece može, u toku glavnog pretresa, po saslušanju stranaka, odluciti da zatraži od istražnog sudije da preduzme određene radnje radi razjašnjenja izvesnih cinjenica, ako bi preduzimanje tih radnji na glavnom pretresu bilo skopcano sa znatnim odugovlacenjem postupka ili sa drugim znatnim teškocama. Kad istražni sudija postupa po ovakvom zahtevu veca, primenjuju se odredbe koje se odnose na preduzimanje istražnih radnji.

Mišljenja smo da veliki broj potencijalnih svedoka nije razlog da se angažuje istražni sudija da bi preduzeo određene radnje radi razjašnjenja izvesnih cinjenica, jer novi svedoci ne dovode do odugovlacenja postupka u ovom slucaju. Princip utvrđivanja materijale istine, u skladu sa clanom 17 Zakonika o krivicnom postupku, obavezuje sud da istinito i potpuno utvrdi sve cinjenice od važnosti za donošenje zakonite odluke. S druge strane, clan 16 istog zakona predviđa da je sud dužan da postupak sprovede bez odugovlacenja i da onemoguci svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja ucestvuju u postupku.

Imajuci u vidu da je prvi glavni pretres pred Okružnim sudom u Beogradu održan 12. marta 2003. godine (jer je postupak morao biti zapocet iznova, pošto je teritorijalna nadležnost prebacena iz

Prokuplja u Beograd), kao i broj predloženih svedoka, naš je zaključak da je do sada Okružni sud u Beogradu bio efikasan i ispoštovao gore navedene odredbe Zakonika o krivičnom postupku.

Neophodno je pomenuti da postupak, od istrage u Prokuplju jula 2000. godine do sada, traje već gotovo dve godine, što se može smatrati dugim vremenskim periodom.

Zastupnik žrtava, advokat Teki Boksi, naglasio je da se u ovom postupku mora ispitati daleko više dokaza. Napomenuo je i da veće ne može efikasno prikupiti sve dokaze i ispitati sve svedoke, pa je predložio da se slučaj vrati u pretkrivični postupak, u skladu sa članom 335 Zakonika o krivičnom postupku. Kao alternativno rešenje, advokat Boksi je predložio veću da ovlasti predsednika veća da sprovede istražne radnje.

Komentar:

Član 335 Zakonika o krivičnom postupku glasi: »Veće može, u toku glavnog pretresa, po saslušanju stranaka, odlučiti da zatraži od istražnog sudije da preduzme određene radnje radi razjašnjenja izvesnih činjenica, ako bi preduzimanje tih radnji na glavnom pretresu bilo skopcano sa znatnim odugovlačenjem postupka ili sa drugim znatnim teškoćama. Kad istražni sudija postupa po ovakvom zahtevu veća, primenjuju se odredbe koje se odnose na preduzimanje istražnih radnji.«

Nijedna odredba ovog Zakonika ne predviđa da veće može da ovlasti predsednika veća da preduzme istražne radnje. Samo se u članu 334 daje mogućnost da veće naredi da svedoka koji ne može doći pred sud sasluša predsednik veća ili sudija koji je član veća ili ako je potrebno da se izvrši uvidaj ili rekonstrukcija van glavnog pretresa, to će učiniti predsednik veća ili sudija član veća.

Zamenik okružnog javnog tužioca nije se složio sa takvim predlogom i bio je mišljenja da bi vraćanje na istragu značilo korak nazad.

Advokat odbrane je izjavio da je predlog da se postupak vrati u pretkrivičnu fazu već bio podnet i da je optužnica podignuta bez dokaza, samo da bi se opravdao pritvor okrivljenog. Ostavio je veću da odluci o njegovom predlogu.

Veće je donelo odluku da nastavi sa pretresom, objavivši da će rešenje o predlogu biti doneto na kraju pretresa. Pretres je nastavljen saslušanjem svedoka.

Prepoznavanje u Centralnom zatvoru u Beogradu, 8. jula 2003. godine

Sud je u saradnji sa Fondom za humanitarno pravo, organizovao dolazak albanske dece koja su preživela napad u Podujevu, a koja se trenutno nalaze u Velikoj Britaniji. Deca su doputovala avionom dan pre identifikacije. Pripadnici Jedinice za borbu protiv organizovanog kriminala štitili su ih tokom boravka u Beogradu. Posebne mere zaštite uocene su i tokom glavnog pretresa.

Predsednik veća nije dopustio posmatracima da prisustvuju prepoznavanju, uz objašnjenje da za to ne postoje tehnički uslovi. Posmatraci su samo dobili izveštaj sa identifikacije.

Svi preživeli svedoci prošli su kroz istu identifikacionu proceduru. Prepoznavanje su izvršili L.B. (13), F.B. (16), S.B. (18) i J.B.(15). Tokom identifikacije, svedoci su među licima koja su stajala u vrsti prepoznali okrivljenog.

Komentar:

Član 104 Zakonika o krivičnom postupku glasi: »Ako je potrebno da se utvrdi da li svedok prepoznaje određeno lice ili predmet koji je opisao, pokazace mu se to lice, zajedno sa drugim njemu nepoznatim licima, čije su osnovne osobine slične onima koje je opisao, odnosno taj predmet,

zajedno sa predmetima iste ili slične vrste, nakon čega će se zatražiti da izjavi da li lice ili predmet može da prepozna sa sigurnošću ili sa određenim stepenom verovatnoće i da, u slučaju potvrdnog odgovora, na prepoznato lice ili predmet ukaže.

U prekrivnom i prethodnom krivičnom postupku prepoznavanje lica obavice se tako da lice koje je predmet prepoznavanja ne može da vidi svedoka, niti svedok može da vidi to lice pre nego što se pristupi prepoznavanju.

U prekrivnom postupku prepoznavanje lica se obavlja u prisustvu državnog tužioca.»

Ovu radnju ne može da obavi organ unutrašnjih poslova ni uz prethodno ovlašćenje istražnog sudije, ni po zahtevu državnog tužioca.²⁴

Prepoznavanje nije dokaz. Dokaz je izjava svedoka. Prepoznavanje je samo mera kojom se verifikuje autentičnost iskaza svedoka.

Glavni pretres održan pred Okružnim sudom u Beogradu 9. jula

Sud je konstatovao da su se žrtve-oštećeni, S.B., F.B., J.B., I.B. i S.B. pojavili pred sudom. Oni su, iz bezbednosnih razloga, smešteni u zasebnu prostoriju.

Zastupnik oštećenih zahtevao je da javnost bude isključena sa saslušanja maloletnih žrtava – svedoka.

Sudski psiholog je izjavio da je posle razgovora sa svedocima bilo moguće zaključiti da su spremni da govore o događaju, ali je podržao zahtev za isključenjem javnosti sa pretresa zbog toga što su svedoci maloletni.

Javni tužilac nije uložio prigovor na ovaj zahtev, jer je, kako je rekao, u skladu sa članom 292 Zakonika o krivičnom postupku.

Komentar:

Član 292 Zakonika o krivičnom postupku glasi: »Od otvaranja zasedanja pa do završetka glavnog pretresa veće može u svako doba, po službenoj dužnosti ili po predlogu stranaka, ali uvek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za ceo glavni pretres ili jedan njegov deo, ako je to potrebno radi cuvanja tajne, cuvanja javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloletnika ili zaštite licnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog.«

Advokat odbrane bio je protiv zatvorenog saslušanja, naglašavajući da je prisustvo javnosti tokom ispitivanja tih svedoka u korist odbrane. Dodao je i da sudski psiholog u svakom trenutku može intervenirati i pomoći maloletnim svedocima.

Sud je doneo odluku da isključi javnost sa dela pretresa u kojem će maloletni svedoci dati iskaz. Sudsko rešenje utemeljeno je na članu 292 ZKP-a, jer su svedoci F.B., J.B. i L.B. mladi od 16 godina, dok su u vreme događaja bili mladi od dvanaest.

Sud je odlučio da saslušanju maloletnih svedoka mogu prisustvovati zastupnici oštećenih, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija koje su podnele odgovarajući zahtev.

Uoceni nedostaci u postupku

- *Uvidaj*

Uvidaj koji je obavio istražni sudija Okružnog suda u Prokuplju bio je krajnje loš. Zapisnik koji je sačinio odražava neprofesionalnost tog sudije i pruža vrlo malo korisnih informacija o počinjenom

²⁴ Prof. dr. Tihomir Vasiljević i prof. dr. Momcilo Grubac, Komenar zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2002. Str. 209

zlocinu, mogućim pociniocima ili dokazima koji su mogli biti upotrebljeni, a što bi trebalo da bude osnovni cilj uvida.

- *Policajska tortura*

Okrivljeni Cvjetan naglasio je tokom glavnog pretresa da ga je policija ispitivala i mucila da bi od njega iznudila priznanje da je pocinio zlocin.

Policijsku torturu vrlo je teško dokazati, pošto jedino žrtva policajske torture ima neposredna saznanja o njoj, jer dokaza prakticno nema.

Novi Zakonik o krivicnom postupku minimalizuje ulogu policije u postupku. Utvrđeni su strogi vremenski rokovi za izvođenje osumnjicenog pred sudiju da bi se optuženi zaštitiio od policajske torture. Zabranjeno je i kažnjivo primenjivati bilo koju vrstu nasilja nad osobom koja je lišena slobode ili joj je sloboda ogranicena, kao i iznuditi priznanje ili drugu izjavu od okrivljenog ili od drugog ucesnika u postupku.

- *Ispitivanje bez prisustva branioca*

Pravo na branioca je jedno od osnovnih principa pravicornog sudjenja.

Istražni sudija Okružnog suda u Prokuplju ispitivao je okrivljene bez prisustva branioca iako je ono bilo obavezno. Navodi ukazuju i na to da je istražni sudija postupio neadekvatno i nekorektno kada je u svom izveštaju tvrdio suprotno. Zakonik o krivicnom postupku jasno kaže da se sudska odluka ne može zasnovati na izjavama okrivljenog datim bez prisustva branioca.

- *Zapisnici u toku postupka*

Sadržaj zapisnika i nacin njihovog vodenja striktno je regulisan Zakonikom o krivicnom postupku. Istražni sudija iz Okružnog suda u Prokuplju prekršio je ta pravila i kako izgleda, postupio neprofesionalno i pritvzakonito.

Tokom glavnog pretresa, predsednici veca okružnih sudova u Prokuplju i Beogradu diktirali su sadržaj iskaza u zapisnik.²⁵

- *Svedoci, uloga suda u pronalaženju materijalne istine*

Okružni sud u Prokuplju nije se pokazao preterano namernim da pronade materijalnu istinu. Ni jedan jedini svedok koji bi govorio u ime žrtava nije pozvan. Ostaje nam samo da nagadamo da li je razlog za to nedostatak zakonskih odredbi kojima bi se garantovala zaštita svedoka albanske nacionalnosti i komplikovana organizacija njihovog dolaska s Kosova, ili je bilo skrivenih politickih ili drugih razloga za to.

Beogradski Okružni sud je u saradnji sa Fondom za humanitarno pravo, uspeo da organizuje dolazak albanske dece i njihovih oceva iz Velike Britanije. Njihovi iskazi pomogli su svima nama da shvatimo sav užas pocinjenog zlocina i bez sumnje doprineli naporima suda da pronade materijalnu istinu.

Ispitivanje svedoka uglavnom je vodila predsednica veca. Ona je direktno ispitivala svedoke, dok bi drugi profesionalni sudija iz veca vrlo retko postavio po koje dopunsko pitanje. Sudije porotnici nisu postavili nijedno pitanje i uglavnom su bili sasvim pasivni.

- *Ispitivanje svedoka od strane stranaka*

²⁵ Videti fusnotu 18

Imajući na umu da su u sudenjima za ratne zločine iskazi svedoka najvažniji dokazi, veoma je važno da oni budu detaljno i pravilno ispitani.

Ispostavilo se da ni javni tužilac ni zastupnici oštećenih nemaju adekvatnog iskustva u postavljanju pravih pitanja. To je vrlo zahtevan i težak zadatak, koji zahteva ozbiljne pripreme, znanje i iskustvo. Mogao se steci utisak da neki svedoci nisu rekli sve što znaju i to ne zato što nisu želeli, vec zato što im nisu bila postavljena prava pitanja.

Uglavnom su zastupnici žrtava ispitivali svedoke i oni su postavili vecinu pitanja. Najveci broj svedoka nije ispitan na pravi nacin, tako da njihovi odgovori nece doprineti rasvetljavanju važnih okolnosti. Pored toga, neki od pozvanih svedoka nisu imali direktnih saznanja o događaju.

Javni tužilac je vrlo retko postavljala pitanja a i kada jeste, to cesto nije bilo pitanje koje bi razjasnilo nešto što je bitno za postupak.

5. Poređenje dva pracena sudenja sa medunarodnim kriterijumima za pravico sudenje

Cilj narednog potpoglavlja je da da ocenu pravicnosti dva odabrana sudenja, u smislu njihove uskladenosti sa važećim domacim zakonima i medunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava i pravico sudenje. Kako smo vec napomenuli, standardi pravicnog sudenja definisani su clanom 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i clanom 14 Medunarodnog pakta o gradanskim i politickim pravima.

Strucan, nezavisan i nepristrasan sud ustanovljen zakonom

- *Slucaj »Podujevo«*

Prekrivica faza postupka pred Okružnim sudom u Prokuplju nije sprovedena na nacin koji bi zadovoljio kriterijume pravicnog sudenja pred strucnim i nezavisnim sudom. Istražni sudija nije pokazao dovoljnu strucnost, a uvidaj je sproveo krajnje površno. Nije poštovao ni prava okrivljenog, cinio je proceduralne prekršaje i postupio vrlo neprofesionalno i protivzakonito, što je podrobnije objašnjeno u prethodnom poglavlju o slucaju »Podujevo«.

Okružni sud u Prokuplju ima stalni problem nedostatka strucnog osoblja, sudija narocito. Sud ima samo jednog istražnog sudiju koji pokriva veliko podrucje – od Podujeva na Kosovu, do Dimitrovgrada na granici s Bugarskom. Sud takode ima samo dvojicu sudija za krivicne slucajeve i obojica su bila clanovi veca u slucaju »Podujevo«.

Izleda da je predsednik veca u slucaju »Podujevo« bio pod snažnim utiskom znacaja procesa. On je na to mesto imenovan neposredno pre sudenja. Pre ovog postavljenja, radio je kao sudija u opštinskom sudu u gradicu Blace, tridesetak kilometara od Prokuplja. Izvesno je da je njegovo iskustvo u ovakvim slucajevima bilo nedovoljno. Isto važi i za tužilaštvo u Prokuplju. Vršilac dužnosti okružnog javnog tužioca bio je jedan od samo dvojice javnih tužilaca u prokupackoj kancelariji.

Odluka Vrhovnog suda Srbije da Okružni sud u Beogradu proglasi nadležnim za ovaj slucaj bila je s jedne strane garancija da ce se njime baviti najstrucniji sud u zemlji, a s druge znak da je prokupacki sud nedovoljno spreman i sposoban da se upusti u tako delikatan slucaj.

Beogradski sud zadovoljio je medunarodne kriterijume za pravico sudenje i delovao u skladu sa domacim krivicnim zakonima. Predsednik veca iskazao je zadovoljavajuci nivo strucnosti u sprovođenju sudenja u skladu sa odredbama Zakonika o krivicnom postupku, narocito kada se ima u vidu loš istražni postupak pred prokupackim sudom i prepreke koje je morao da savlada da bi obezbedio prisustvo svih predloženih svedoka na pretresu.

- *Slučaj »Sjeverin«*

Uopšte uzev, sudsko veće beogradskog Okružnog suda u slučaju »Sjeverin« pokazalo je dovoljan nivo stručnosti i nepristrasnosti u sprovođenju sudjenja. Posmatraci nisu uočili otvoreni uticaj ili pritisak na sud od strane stranaka, izvršnih organa vlasti ili putem medija. Predsednik veća je vrlo iskusan sudija, koji je u međuvremenu imenovan za sudiju Vrhovnog suda Srbije. Gore navedeni nedostaci sudjenja ne kvare pozitivan utisak koji sud ostavlja u smislu nezavisnosti, stručnosti i nepristrasnosti.

Pravicna i javna rasprava

- *Slučaj »Podujevo«*

U slučaju Okružnog suda u Prokuplju, ovaj je princip ispoštovan samo tokom glavnog pretresa. Sve rasprave bile su otvorene za javnost. Predsednik veća poštovao je prava okrivljenih, dozvoljavao im da osporavaju zahteve javnog tužioca i podnose svoje. Predsednik veća je takođe dozvolila okrivljenom Cvjetanu da zbog pogrešnih informacija iznetih u tekstovima objavljenih u dnevnom listu »Danas« uloži protest.

Za razliku od glavnog pretresa, prekrivni postupak ne može se nazvati pravичnim, jer istražni sudija nije poštovao ni proceduru ni prava okrivljenih.

Pravo na pravicu i javnu raspravu poštovano je tokom glavnog pretresa u Okružnom sudu u Beogradu. Sve rasprave bile su otvorene za javnost, osim u delu u kome su maloletna albanska deca davala svoje iskaze. Predsednica veća poštovala je prava okrivljenog, dozvolila mu da osporava zahteve javnog tužioca, da slobodno ispituje svedoke, da podnosi sopstvene zahteve i ulaže prigovor na odluke veća u vezi sa proceduralnim tokom.

- *Slučaj »Sjeverin«*

Princip pravice i javne rasprave poštovan je tokom glavnog pretresa pred Okružnim sudom u Beogradu. Sve rasprave bile su otvorene za javnost osim treće, kada je javnost isključena u skladu sa procesnim pravnim zakonima i međunarodnim standardima. Razlozi za isključenje bili su pravdani osetljivošću iskaza svedoka, koji bi mogao isprovocirati incidente i nered u sudnici. Kako smo napomenuli ranije, pravi razlog za ovu odluku bio je da se spreče mogući incidenti tokom ispitivanja zaštićenog svedoka, zaštititi njeno dostojanstvo i bezbednost.

Jednakost stranaka u postupku

- *Slučaj »Podujevo«*

Tokom glavnog pretresa, Okružni sud u Prokuplju je omogućio ravnopravan tretman javnog tužilaštva i odbrane. Obojica okrivljenih pravilno su zastupljena na pretresima. Sud je advokatima odbrane dozvolio da slobodno pristupaju svim dokazima i da ispituju i izvode svedoke.

Prokupacki sud nije obezbedio učešće oštećene strane u postupku. Sud nije pokušao da nade rodbinu žrtava ili da dobije njihove izjave. Štaviše, pošto su neki od rodaka potencijalni svedoci i žrtve, sud nije ispoštovao svoju obavezu da istinito i potpuno utvrdi činjenice neophodne za donošenje zakonite odluke.

Istražni sudija Okružnog suda u Prokuplju nije poštovao princip jednakosti stranaka. Nije uspeo da obezbedi prisustvo advokata odbrane na saslušanju. Okrivljeni su se na glavnom pretresu žalili da

im nije bilo dopušteno da slobodno iznesu svoju odbranu i da je istražni sudija direktno u zapisnik diktirao izjave koje su bili primorani da daju policiji.

Tokom glavnog pretresa, Okružni sud u Beogradu obezbedio je ravnopravan tretman i za javnog tužioca i za odbranu. Optuženi je bio propisno zastupan na pretresima. Sud je omogućio advokatima odbrane otvoren pristup svim dokazima i dozvolio im da ispituju i izvode svedoke.

Kako smo već objasnili, Okružni sud u Beogradu obezbedio je učešće oštećene strane u postupku. Sud je uspeo da dovede žrtve koje su takode i svedoci i da dobije njihove izjave.

- *Slučaj »Sjeverin«*

Prekrivica i faza istrage nisu bile procenjene, tako da se ne može izneti relevantno mišljenje o tome da li je tada ispoštovan princip jednakosti stranaka u postupku.

Tokom glavnog pretresa međutim, sud je obezbedio ravnopravnost stranaka u postupku. Sud im je obezbedio slobodan pristup svim dokazima i dozvolio ispitivanje i izvođenje svedoka.

Kako je napomenuto ranije, neka pitanja zastupnika žrtava odbijena su bez valjanih argumenata. Važno je reći da je sud odbio citavu listu svedoka koje su predložili zastupnici oštećenih, uz obrazloženje da oni nisu imali direktnih saznanja o otmici, odnosno da se iz obrazloženja zastupnika oštećenih ne vidi koje su to važne okolnosti o kojima bi ti svedoci govorili.

Pretpostavka nevinosti

- *Slučaj »Podujevo«*

Okružni sud u Prokuplju nije prekršio princip pretpostavke nevinosti tokom postupka.

Okrivljeni Cvjetan protestovao je u vezi sa tekstovima objavljenim u listu »Danas«. Novinski naslovi poput, »Sud obstruira pravdu«, »Presuda je farsa« ili »Lažna pravda« i narocito sadržaj tih članaka, unapred su okarakterisali citavo sudenje kao pokušaj suda da minimalizuje ili opravda krivicu optuženog. U nekim tekstovima su se čak navodile izjave svedoka koji nisu dali iskaz pred sudom, a koji su potvrdili da je okrivljeni navodno počinio zločin koji mu se stavlja na teret.

Ovi članci proizveli su stav u javnosti da je citav proces farsa, da je okrivljeni počinio zločin i da je buduća sudska odluka irelevantna.

Ovaj princip nije narušen tokom postupka pred Okružnim sudom u Beogradu. S druge strane, određene informacije koje su se pojavile u pojedinim dnevnim listovima posle svedocenja albanske dece, uprkos tome što je veće proglasilo njihovo svedocenje tajnim, mogle bi da ugroze princip pretpostavke nevinosti. Isto tako, njih je moguće protumaciti kao pritisak na sud.

- *Slučaj »Sjeverin«*

Princip pretpostavke nevinosti nije bio ugrožen tokom sudskog postupka.

Pre početka jednog od glavnih pretresa, predsednica veća uložila je prigovor na medijske izveštaje (koje nije pojedinačno navela). Ona je podsetila na to da su rasprave javne i pozvala predstavnike medija da postavljaju pitanja (van pretresa) ukoliko im nešto nije jasno, kako bi njihovi izveštaji bili tačniji i pouzdaniji, a princip pretpostavke nevinosti ispoštovan.

Dovoljno vremena i mogućnosti za pripremu odbrane i pravo na suđenje bez nepotrebnog odlaganja

- *Slučaj »Podujevo«*

Imajući na umu okolnosti pod kojima su policija i istražni sudija uzimali izjave od okrivljenih, jasno je da oni nisu imali načina da svoju odbranu pripreme kako valja tokom prekrivnog postupka.

Citav proces, od prvog saslušanja okrivljenog do rešenja o prekidu suđenja, trajala je više od dve i po godine. Postupak pred Okružnim sudom u Beogradu počeo je marta 2003. godine, a odluka u prvoj instanci ne očekuje se pre početka 2004. Okrivljeni Cvjetan je gotovo citav taj period proveo u pritvoru.

Očigledno je da pravo okrivljenog na suđenje bez odugovlačenja nije ispoštovano, jer postupak, s manjim prekidima, traje još od maja 1999. godine.

Od jula meseca, Okružni sud u Beogradu održao je jednu kratku raspravu u oktobru i zakazao sledeću za decembar - znači, samo jedna rasprava u pet meseci. I oktobarska rasprava održana je samo da bi se izbegla proceduralna obaveza predviđena članom 309 Zakonika o krivičnom postupku, koji predviđa da u slučajevima odlaganja dužeg od tri meseca, glavni pretres mora iznova početi i svi dokazi se moraju ponovo izvesti. Drugim rečima, sud i dalje krši pravo okrivljenog na suđenje bez nepotrebnog odlaganja.

- *Slučaj »Sjeverin«*

Istraga je trajala dva meseca duže (ukupno osam meseci) nego što je predviđeno Zakonikom o krivičnom postupku. U skladu sa članom 258 ovog Zakonika, ako se istraga ne završi u roku od šest meseci, istražni sudija je dužan da obavesti predsednika suda o razlozima zbog kojih istraga nije okončana, dok će predsednik suda, po potrebi, preduzeti mere da se istraga okonča. Posmatraci nisu uspeali da saznaju da li su istražni sudija i predsednik suda ispoštovali ovu odredbu.

Okrivljeni su imali dva meseca za pripremu svoje odbrane od trenutka kada je optužnica postala pravosnažna do početka suđenja, što je bilo dovoljno.

Takođe, sud je ispoštovao svoju obavezu da zakaže glavni pretres u roku od dva meseca od dana prijema optužnice u sudu (član 283 Zakonika o krivičnom postupku).

Pravo optuženog na suđenje bez odugovlačenja u principu je ispoštovano. Glavni pretres trajao je od januara do septembra 2003 godine.

Međutim, dva poslednja pretresa su pocinjala iznova. Iako to nije imalo većeg uticaja na ishod suđenja, kontinuitet suđenja ipak je bio poremećen. Pored toga gubilo se vreme a novi počeci opterećivali su postupak i iziskivali nove formalnosti (citanje optužnice, ispitivanje okrivljenih, izvođenje svih dokaza) koje je veće moralo da poštuje.

U skladu sa članom 295 Zakonika o krivičnom postupku, predsednik, članovi veća, zapisničar i dopunske sudije moraju neprekidno biti na glavnom pretresu. Član 287 ZKP-a predviđa sledeće: »Ako je u izgledu da će glavni pretres duže trajati, predsednik veća može zatražiti od predsednika suda da odredi jednog ili dvojicu sudija, odnosno sudija porotnika da prisustvuju glavnom pretresu, kako bi zamenili članove veća u slučaju njihove sprecenosti.«

Imajući u vidu značaj suđenja, predsednik veća mogao je da izbegne ponovni početak suđenja i formalnosti koje uz to idu da je iskoristio mogućnost predviđenu članom 287 Zakonika.

Opšta zabrana sudenja u odsustvu

- *Slučaj »Podujevo«*

Ovaj princip nije poštovan u slučaju okrivljenog Dejana Demirovica u postupku pred Okružnim sudom u Prokuplju. Demirovicev branilac je zahtevao objašnjenje za to što se sudenje održava u odsustvu njegovog klijenta, kad ne postoji ni jedan dokaz u predmetnim spisima da se on krije ili izbegava da primi optužnicu ili druge dokumente koje pošalje sud. Sudsko veće je odbilo prigovor bez objašnjenja.

Član 304 Zakonika o krivičnom postupku predviđa da se okrivljenom može suditi u odsustvu samo ako je u bekstvu ili je nedostupan državnim organima, a postoje naročito važni razlozi da mu se sudi iako je odsutan. Posmatraci nisu videli rešenje, tako da ne mogu dati mišljenje o razlozima za takvu odluku sudskog veća, niti njenoj uskladenosti sa zakonom.

Tročlano sudsko veće Okružnog suda u Beogradu odlucilo je da razdvoji postupak koji se vodi protiv okrivljenog Demirovica od postupka protiv okrivljenog Cvjetana iz razloga celishodnosti.²⁶ Postupak protiv Demirovica biće nastavljen po njegovom izručenju iz Kanade.²⁷

- *Slučaj »Sjeverin«*

Okrivljenima Lukicu i Krsmanovicu sudi se odsustvu u skladu sa članom 304 Zakonika o krivičnom postupku, jer su nedostižni državnim organima, a sud je utvrdio da postoje važni razlozi da im se sudi iako su odsutni.

Sud je Lukicu i Krsmanovicu dodelio branioca po službenoj dužnosti, u skladu sa članom 71 Zakonika o krivičnom postupku, koji predviđa da okrivljeni kome se sudi u odsustvu mora imati branioca čim se donese rešenje o sudenju u odsustvu.

Okrivljeni imaju pravo da podnesu zahtev za ponavljanje postupka u njihovom prisustvu kao vanredni pravni lek (član 413 Zakonika o krivičnom postupku).

Javno izricanje presude

Ovaj se standard odnosi samo na slučaj »Sjeverin«, koji je okončan u prvoj instanci, dok je postupak u slučaju »Podujevo« još u toku.

Posle završne reci strana u postupku, predsednik veća okončao je javni pretres i javno izrekao presudu. Predsednik veća dao je usmeno obrazloženje presude, objasnio koje su činjenice u incidentu dokazane i koji su dokazi bili odlucujuci za donošenje odluke i obavestio strane u postupku o njihovom pravu na žalbu.

²⁶ Videti slučaj "Podujevo", razdvajanje postupka protiv okrivljenog Demirovica.

²⁷ Agencija Rojters objavila je vest 22. septembra 2003 godine da je svedok S.B., koja je svedocila i u slučaju "Podujevo" pred Okružnim sudom u Beogradu, otputovala u Kanadu da da iskaz protiv Dejana Demirovic u postupku njegovog izručenja. Komisija za izbeglice odložila je sledecu raspravu za januar 2004. godine.

Drugi kriterijumi pravicnog sudenja

Standardi pravicnog sudenja koji nisu obuhvaceni ovom analizom (pravo okrivljenog da u najkracem mogucem roku, podrobno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima za optužnicu protiv njega, pravo da izvodi i ispituje svedoke, pravo na prevodioca, pravo da ne bude primoran da svedoci ili prizna krivicu, pravo na žalbu, princip *ne bis in idem* i zabrana retroaktivne primene krivicnih zakona) se ili podrazumevaju u okviru standarda koji su analizirani, ili nisu relevantni za ocenu ova dva sudenja.

VI. Zaključci i preporuke

Medunarodno pravo jasno kaže da odgovornost snose kako neposredni pocinioci zlocina tako i vojni i politicki lideri koji su zlocin naredili ili nisu preduzeli korake da ga sprece, niti kaznili pocinioca.

Zbog ozbiljnih zlocina, poput ubistva ili ratnih zlocina, pred sudovima Republike Srbije našlo se vrlo malo pripadnika snaga bezbednosti i to su mahom bili obicni vojnici ili niži oficiri. S druge strane, veliki broj vojnih i policijskih starešina bio je odlikovan ili unapreden posle rata.

Privesti pravdi odgovorne za zlocine neizostavan je deo mera za ponovno uspostavljanje održivog mira i bezbednosti u regionu. Vlasti medutim, još uvek ne pokazuju jasne znake cvrste rešenosti da sprovedu ozbiljne i sveobuhvatne istrage u vezi sa ratnim zlocinima pocinjenim u Srbiji, na Kosovu (Srbija i Crna Gora) Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini.

Ako ništa drugo, bar veliki ratni zlocini, koji su za posledicu imali masovna stradanja civila, zahtevaju ozbiljnu istragu i krivicni postupak. Pošto je sudstvo još uvek pod uticajem izvršne i zakonodavne vlasti, dalje procesuiranje ratnih zlocina najviše zavisi od toga da li za to postoji politicka volja ili ne.

Izjave pojedinih vodocih politicara da je Medunarodni krivicni sud za bivšu Jugoslaviju selektivan i policki instrumentalizovan sud svakako ne doprinose boljem odnosu javnosti prema Haškom Tribunalu, niti stvaraju pogodne atmosfere u kojoj bi domace pravosude moglo goniti i pripadnike republickih snaga bezbednosti odgovorne za ratne zlocine. Neki politicari idu i dalje, tvrdeci da bi nedavno osnovano Vece za ratne zlocine trebalo da se bavi uglavnom onima koji su odgovorni za ratne zlocine protiv Srba.

Nezavisno od njihove nacionalnosti ili tvrdnji da su samo branili srpski narod i zemlju, odgovorni za ubijanje nevinih civila, žena i dece moraju biti tretirani kao obicni kriminalci. I široj javnosti treba pomoci da to shvati, putem javne kampanje ciji bi cilj bio da objasni koliko je za promirenje i održivi mir važno privesti pravdi sve one koji su odgovorni za ratne zlocine, kojoj god strani pripadali.

U ovom poglavlju su predstavljene najvažniji uslovi koje pravosudni sistem Srbije mora ispuniti da bi odgovorio na teške izazove koje uspešno sprovođenje sudjenja za ratne zlocine neizbežno nosi sa sobom.

1. Pravni i institucionalni okvir

Stvaranje dobrog pravnog i institucionalnog okvira od suštinske je važnosti za buduca sudjenja za ratne zlocine. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u gonjenju pocinilaca ratnih zlocina usvojen je juna 2003. godine. Misija je imala vrlo aktivnu ulogu u stvaranju tog zakona. Ovim su zakonom vlasti Republike Srbije uspostavile pravni i institucionalni okvir za sprovođenje sudjenja za ratne zlocine. Ipak, zakon sam po sebi ne može garantovati uspeh ukoliko se i ostali preduslovi ne ispune.

Zakon je doneo izvesne novine. To je osnivanje Tužilaštva za ratne zlocine, Službe za istragu ratnih zlocina, Sudsko vece za ratne zlocine u Okružnom sudu u Beogradu, Specijalna pritvorska jedinica i niz proceduralnih inovacija, ukljucujuci ispitivanje svedoka putem video linka, audio snimak citavog glavnog pretresa (što se vec primenjivalo na sudenjima za organizovani kriminal) i primenjivost Glave XXIXa Zakonika o krivicnom postupku (primenjive i na postupke protiv organizovanog kriminala).

Sada vlasti moraju da podrže razvoj ovih novih institucija i njihovih potencijala i da obezbede dovoljno jake resurse za efikasno i bezbedno sprovođenje sudenja za ratne zlocine. Isto tako, vlasti moraju da iskažu svoju posvećenost tom cilju i obezbede sledeće:

- Adekvatne i bezbedne prostorije za specijalne institucije;
- Veće plate za sudije, tužioce i pripadnike policije angažovane na slučajevima ratnih zlocina;
- Redovnu i adekvatnu obuku osoblja;
- Opremu za specijalne institucije;
- Budžet za operativne troškove koje iziskuju istrage ratnih zlocina, sudenja i zaštita svedoka i žrtava;
- Politicku podršku i medijsku kampanju kojima bi se uticalo na javno mnjenje.

2. Obezbeđenje dokaza/zaštite svedoka

Složena priroda ratnih zlocina proizvodi konkretan problem prikupljanja dokaza i njihovog izvođenja na sudu putem dobrog obrazloženja slučaja od strane javnog tužilaštva. Bez dovoljno dokaza krivice gonjenje je nemoguće. U slučaju ratnih zlocina, prikupljanje dokaza je naročito težak zadatak iz sledećih razloga:

- Ti su zlocini počinjeni tokom oružanih sukoba, što znači da su potonja istraga i prikupljanje materijalnih dokaza u to vreme bili teško izvodljivi ili ih je bilo nemoguće sprovesti;
- Često postoji veliki vremenski jaz između zlocina i početka istrage;
- Mesto zlocina može biti na teritoriji druge države;
- Počinilac, ili više njih, može biti strani državljanin;
- Izjave svedoka mogu biti ključni ili jedini dokaz;
- Svedoci, strani državljanin ili izbeglice nisu uvek voljni da svedoče pred domaćim sudom, iz straha za svoju bezbednost, što se odnosi i na domaća lica pozvana da svedoče;
- Stres ili vremenska distanca može uticati na pamćenje svedoka.

Ove i mnoge druge prepreke pokazuju da se problem prikupljanja dokaza mora rešiti kao preduslov za čvrstu utemeljenost slučajeva ratnih zlocina. U većini slučajeva, izjave svedoka su jedini dokaz. Veoma je važno stvoriti zadovoljavajuće uslove za što veći broj svedocenja. Vlasti Republike Srbije moraju usvojiti adekvatan pravni okvir za svedoke, jer su postojeći propisi, blago rečeno, nedovoljni.²⁸ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u gonjenju počinilaca ratnih zlocina jedino obezbeđuje nešto veću fleksibilnost u uzimanju izjava od svedoka i žrtava, tako što uvodi mogućnost korišćenja video linka u ove svrhe. Drugim rečima, Zakon ne zahteva prisustvo svedoka u sudnici.

Neophodno je usvojiti posebne zakone o zaštiti svedoka, koji bi uključivali sledeće:

- Policijsku zaštitu svedoka na različitim nivoima (pre, za vreme i posle sudenja);
- Sudsku zaštitu svedoka na različitim nivoima. (Neophodno je formirati profesionalnu jedinicu za zaštitu i podršku svedocima i žrtvama, koja bi podržavala aktivnosti Veće za ratne zlocine).

Jedinica za žrtve i svedoke je od fundamentalnog značaja za rad i uspeh suda za ratne zlocine. Jedinica bi olakšavala istragu, gonjenje i odbranu tako što bi ohrabivala žrtve i svedoke da svedoče. Da bi sprovela svoju misiju, ova jedinica mora imati dovoljno finansijskih i ljudskih

²⁸ Zaštita svedoka samo se ovlaš spominje u Zakoniku o krivičnom postupku u članovima 109 i 504p.

resursa. Njena potreba da uspe ne sme biti ometena nedostatkom sredstava ili ljudstva. Usluge koje bi jedinica pružala pokrivala bi citav postupak pre, za vreme i nakon sudjenja.

Jedinica bi sprovedila zaštitne mere za svedoke, lica koji su u opasnosti zbog iskaza svedoka i žrtve koje se pojavljuju pred sudom. Jedinica bi takode pružala medicinsku i psihološku pomoc žrtvama i svedocima.

Ovo su preduslovi koje je neophodno ispuniti, jer su problemi vezani za pojavu svedoka-oštećenih na sudu višestruki. Kao što tekuci slucajevi ratnih zlocina vec pokazuju, mnogi svedoci se boje da ce ugroziti sopstveni život ako se pojave na sudu, tako da ili ne svedoce, ili se “ne secaju događaja” ukoliko im se ne garantuje adekvatna zaštita i bezbednost.

3.Regionalna saradnja

Regionalna saradnja između vlada Srbije i Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine od suštinskog je znacaja za uspeh sudjenja za ratne zlocine. Cinjenica da te saradnje trenutno nema može se opravdati nedostatkom bilateralnih sporazuma, pravne pomoci i zakona o izrucenju. Što se propisa o izrucenju tice, zakoni i ustavi ovih zemalja zabranjuju ekstradiciju svojih državljana. Dakle, ili ce se zakoni i ustavi menjati tako da dozvole izrucenja ili ce u najmanju ruku, te države morati da se pomire s tim da predmetne spise šalju svojim susedima da bi olakšale sudjenja za ratne zlocine.

Regionalna saradnja trebalo bi da bude dvostruka, tako da pokrije i polje medunarodne pravne pomoci i zaštite svedoka.

Saradnja u smislu medunarodne pravne pomoci trebalo bi da za cilj ima primenu Evropske konvencije o uzajamnoj pomoci u krivicnim stvarima i Evropske konvencije o izrucenju. U jednom paralelnom procesu, regionalna saradnja trebalo bi da rezultira u potpisivanju bilateralnih sporazuma između zemalja regiona o specificnim pravilima pravne pomoci u slucajevima ratnih zlocina. Ti sporazumi bi trebalo da obuhvate instrumente za brzu i delotvornu saradnju po pitanju izrucenja optuženih, pomoc u prikupljanju dokaza i druge, adekvatne forme saradnje.

Saradnja u smislu zaštite svedoka trebalo bi da bude utemeljena na bilateralnim sporazumima između država regiona, koji bi omogućili primenu programa zaštite svedoka, uključujući promenu identiteta i preseljenje zašticenih svedoka kao poslednja mera zaštite svedoka.

4. Saradnja između Haškog Tribunala i domacih sudova

Bolja saradnja između Medunarodnog krivicnog suda za bivšu Jugoslaviju i domacih pravosudnih bice od suštinskog znacaja u bližoj buducnosti, jer Tribunal priprema strategiju zatvaranja, koja se sastoji od okoncanja istraga do 2004. godine, svih postupaka u prvoj instanci do 2008. godine, a postupaka po žalbama do 2010. godine. Ustupanje određenog broja slucajeva domacim sudovima i dalje je vrlo moguće.

Donedavno je pravosude Bosne i Hercegovine bilo jedino na teritoriji bivše Jugoslavije kome je Tribunal ustupio slucajeve. Takav stav Tribunala bazira se na principu da se slucajevi ustupaju samo onim domacim sudovima koji su sposobni da sprovedu sudjenja za ratne zlocine u skladu sa opšteprihvacenim standardima.

Juna ove godine, medutim, Tribunal je po prvi put jedan svoj slucaj ustupio pravosudnim organima Republike Srbije. U pitanju je slucaj “Ovcara” (videti treće poglavlje, stav 3), koji ce poslužiti kao test za ocenu mogucnosti daljeg ustupanja slucajeva.

Domace sudstvo može se suociti sa problemom u vezi sa korišćenjem dokaza koje je dostavio tužilac Tribunala. Postavlja se pitanje prihvatljivosti materijala koje je prikupio ovaj sud, kao i njihovog korišćenja nakon što se ti slucajevi ustupe vlastima u Srbiji. Misija OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori vec sprovodi istraživanje u tu svrhu.

Razvoj smernica i kriterijuma za domace sudije, korišćenje iskustava Haškog Tribunala i Pravilnika o postupku i dokazima ovog međunarodnog suda, sigurno ce usmeriti i olakšati bavljenje prosledenim slucajevima i korišćenje tih materijala.

5. Komandna odgovornost

Osnova doktrine komandne odgovornosti je vrlo jednostavna – starešine su odgovorne za dela podređenih. Ako neko od podređenih prekrši neko od pravila ratnog prava, a njegov komandant je za to znao ili je prema okolnostima to trebalo da zna, a u tome ga ne spreći niti ga za to kazni, onda je i on odgovoran. Koncept komandne odgovornosti zasniva se na jasnom nacelu da oni koji su u položaju nadređenog i znaju ili se smatra da znaju za krivicna dela svojih podređenih, imaju obavezu da se nose sa krivicnim delima podređenih i ovlašćenje da to cine, bilo kaznom ili sprecavanjem. Komandna odgovornost evoluirala je tako da pored vojnih starešine obuhvata i policijske i druge civilne zvanicnike.

Nijedan pravosudni organ do sada nije ucinio ništa kako bi se razjasnila i razvila doktrina komandne odgovornosti. Međunarodnog krivicnog suda za bivšu Jugoslaviju. Svojim odlukama, Haški Tribunal sada ovu doktrinu proširuje sa vojnih na civilne zvanicnike. Krivica se pripisuje onima koji imaju ne samo *de jure* kontrolu, vec i *de facto*.

Priznavanje komandne odgovornosti u republickom pravnom sistemu i njena primenjivost neizbežan su i odlucujuci preduslov za uspešno sprovođenje vecih sudenja za ratne zlocine. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u gonjenju pocinilaca ratnih zlocina ne bavi se pitanjem komandne odgovornosti, niti daje mogućnost da se komandna odgovornost, u skladu sa postojećim međunarodnim obavezama Republike Srbije, primenjuje direktno u okviru domacih propisa.

VII. Završne napomene

Misija pozdravlja napore koje Vlada Republike Srbije čini u uspostavljanju Veka za ratne zločine i ohrabruje je u nastojanju da ovo početno zalaganje pretoci u cilj da počinioци ratnih zločina budu kažnjeni a pravda zadovoljena za žrtve njihovih zločina.

Od najvećeg je značaja da Vlada obezbedi adekvatnu podršku tim institucijama i ispuni ostale neophodne preduslove da bi nedavno usvojen Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u gonjenju počinilaca ratnih zločina bio valjano i u celosti primenjen, i da bi domaće pravosuđe bilo u stanju da sudeња za ratne zločine sprovodi u skladu sa opšteprihvaćenim standardima.

Uz to, za domaće pravosuđe je imperativ da obezbedi pune garancije za prava žrtava i prava okrivljenih na pravico sudeње. Ono ne može dopustiti da tako teške povrede međunarodnog humanitarnog prava prođu nekažnjeno.

Misija pozdravlja nastojanja različitih aktera međunarodne zajednice i ove države da se pridruže njenim naporima da suštinski i finansijski pomogne srpskom pravosuđu da uspešno sprovede sudeња za ratne zločine.

ZAHVALNICA

Odeljenje za vladavinu prava i ljudska prava Misije OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori želi da zahvali Ambasadi Kraljevine Holandije u Srbiji i Crnoj Gori na podršci i finansijskoj pomoci u realizaciji Projekta procenja odabranih sudenja i objavljivanju ovog izveštaja. Misija takode zahvaljuje Ministarstvu pravde Republike Srbije, predsedniku Okružnog suda u Beogradu i predsednicima veća, kao i ostalim međunarodnim i domaćim organizacijama, na njihovom značajnom doprinosu u pripremi ovog izveštaja.

Autori: Branko Nikolic i Šandor Zavarko

S engleskog prevela: Dragana Đorđević

Štampa

Tiraž